

Владислав
Івченко

Одного разу
на Дикому Сході

Владислав Івченко
Одного разу на Дикому Сході

«Фолио»

2016

ББК 84(4УКР)

Івченко В. В.

Одного разу на Дикому Сході / В. В. Івченко — «Фолио», 2016

ISBN 978-966-03-7445-4

Владислав Івченко (нар. 1976 р.) — український журналіст і письменник, автор кількох повістей та оповідань, неодноразовий лауреат міжнародної премії «Коронація слова». Роман «Одного разу на Дикому Сході» написаний, за визначенням самого автора, у жанрі українського вестерну. Події розгортаються в Україні під час Громадянської війни. За великими скарбами, які заховані у палаці барона фон Шпіла біля села Шпилівка, що під Охтиркою, починається справжнє полювання. Їх хочуть отримати і червоні, й білі. Здається, здобич уже поруч, але раптом виявляється, що палац барона охороняє чудовисько — величезний і могутній Голем, штучна людина, велетень, зроблений за допомогою ворожіння та кабали віденськими рабинами і проданий за великі гроші фон Шпілу. На честь господаря чудовисько називають Шпилем. Він шість метрів заввишки, йому не завдають шкоди кулі і снаряди, не кажучи вже про холодну зброю. Але є в нього слабе місце — він закохується...

ББК 84(4УКР)

ISBN 978-966-03-7445-4

© Івченко В. В., 2016

© Фолио, 2016

Содержание

Розділ 1	6
Розділ 2	16
Розділ 3	29
Розділ 4	36
Конец ознакомительного фрагмента.	38

Владислав Івченко

Одного разу на Дикому Сході

© В. В. Івченко, 2016

© Л. П. Вировець, художнє оформлення, 2016

© ТОВ «Видавництво Фоліо», 2016

Розділ 1

Втеча

– Копайте собі могили! – крикнув матрос Жникін і грізно подивився на полонених.

Широкий степ з уже вигорілою під палючим літнім сонцем травою. Посеред степу стояв віз, у який було запряжено двоє заморених конячок, що в'яло крутили хвостами, женучи в'їдливих гедзів. На возу сидів чоловік років тридцяти у сірих штанях, латаній сорочці, підперезаний шкіряним поясом з кобурою. Чоловіка звали Четвер Загорулько, або просто Чет. Він був широкоплечий, довгорукий, з великою головою, прикритою солом'яним кашкетом. Чет повернувся з царської війни, жив собі вдома, нікого не чіпав, а тепер був мобілізований до Червоної армії.

Чет дивився на сімох полонених, що стояли біля возу. Всі у брудному, скривавленому одязі. На обличчях зчорніла кров і пилюка. Кров у шістьох чоловіків. Сьома – жінка. Її звали Міра. Струнка білявка з тонкими рисами обличчя. Її не били. Тільки, мабуть, тягли, бо сукня в кількох місцях була порвана та брудна. Міра мружилася на сонці й спокійно дивилася на десяток солдат з рушницями, що стоять навпроти, виблискуючи багнетами своїх трьохлінійок. Солдати були одягнені, хто у що. Одні в бувалих одностроях різного фасону і кольору, інші просто у сорочках, підперезані хто поясами, а хто просто мотузками. Тільки будьонівки у всіх були однакові, новенькі, видані нещодавно. З великими червоними зірками. Солдати б присіли у тіні воза та закурили, вони були з селян і звикли берегти сили, але наказував тут матрос Жникін, невеличкий чоловік у шкіряній куртці, безкозирці на голові і з маузером на боці. Це він сказав копати могили, а зараз люто дивився на полонених.

– Копайте, копайте! Ви думаєте, ми будемо копати? Е ні, хоч перед смертю попрацюйте, гади контрреволюційні! Нумо, узяли лопати! – закричав матрос неприємним голосом нервової людини. – Їх треба зарити, щоб вони не стали розсадниками всілякої зарази! Від контри і після смерті шкода може бути робоче-селянській державі! – пояснив Жникін солдатам, які, було, здивувалися, навіщо це треба заривати, коли завжди просто розстрілювали і наступали далі. Солдати зашепотілися між собою. Жникін роздратувався і тупнув чоботом. Ці тупі селюки, вони геть нічого не знали, окрім своїх хуторів, якими марили і вдень і вночі, все намагалися втекти, а радянську державу захищати не хотіли. І це в такий час! У Жникіна кулаки стиснулися, він читав революційні газети і знав, що вороги обступили молоду республіку, а в тилу намагалися ослабити її саботажем та епідеміями.

– Я кому сказав? Копати! Копати! – Жникін підбіг до першого полоненого і вдарив його в обличчя кулаком. Чоловік навіть не відвертався. З носа почала юшити кров, полонений байдуке витер її. – Копати! – кричав матрос і схопився за маузер. Полонені маузера не злякалися, вони розуміли, що зараз їх хоч так, хоч сяк розстріляють, чого вже тут було боятися. Але цей малахольний матрос – він же дурний, наче сало без хліба, – не заспокоїться і на мить, буде волати та бити, хай йому грець. Полонені скривилися, неквапливо узялися за лопати і почали длубати собі могили. Ті, хто з селян, з жалем дивляться на жирну степову землю. Оце б таку орати! Який би врожай можна було виростити, скільки б пудів збіжжя! Але ні, замість насіння озимини прийме вона їхні тіла, а наступної весни виплуне буйною зеленню трави. А як війна закінчиться, то і золотом хліба. Ех, коли закінчиться війна! Без них. Мужики думали про мир, про те, що тоді землі буде досхочу, бо ж поменшає народу істотно. Добре тоді буде, але без них.

Наймолодший з полонених, смішний гімназист із підсліпуватими очима, почав скиглити. Він утік від батьків, бо перечитав вдома кілька пригодницьких романів про сміливих та гордих бурів, які протистояли плебейським англійським загарбникам. Він думав, що потрапить на красиву та героїчну війну, стане героєм, якому будуть присвячені перші шпальти газет. Він

у подробицях уявляв кожен свій подвиг на передовій, і подвигів тих було багато. Прийшов до золотопогонників, до білих, бо ж сам був із дворянського, нехай і збіднілого, роду. Та замість подвигів його відправили підносити снаряди на батарею, бо ані стріляти, ані рубатися на шаблях він не вмів. Він хотів навчитися, дуже хотів. Але в першому ж бою батарею посікли червоні, які напали на неї з тилу, хитрим, варварським маневром, якого ніхто не чекав. Так гімназист потрапив у полон і тепер мав безславно померти. Жодного подвигу, він навіть вистрелити не встиг, а тепер його пристрелять, наче бродячого собаку. Ця думка виявилася для нього заважкою. Він упав на землю і почав ридати. Інші полонені не дивилися на нього, мовчки копали свої могили, кидали лопатами чорні хлібини масного степового чорнозему. Зі смертю, що наближалася, кожен залишався сам на сам.

– Нумо припини, сучий сину! Бери лопату та копай! – підбіг до хлопця Жникін і вдарив його носом у бік. Хлопець скрутився, а потім кинувся до чобіт матроса, схопив їх руками і почав цілувати.

– Дядьку, пощадіть! Дядьку, помилуйте! Не хочу вмирати! Пощадіть! – Хлопець бився в істериці, все цілував і цілував чоботи трохи ошелешеного Жникіна, який засумнівався лише на мить. А потім стиснув зуби. Бо знав, що світова революція не для слабкодушних, її не зробиш у білих рукавичках і треба бути готовим до крові.

– Нумо припини! – відкинув хлопця ногою, наче кошеня. – Бери лопату і копай! Копай!

Ударив носом, потім кулаками, ще і ще. Хлопець закричав і ось уже копав разом з усіма. Чорну, розкішну землю, що швидко сіріла на щедрому степовому сонці та вітрі.

Шість чорних дірок у пожовклій траві, шість очей, якими смерть дивилася на свої майбутні жертви. Шість, бо Міра ями собі не копала.

– А ти чого не копаєш? – помітив Жникін і вмить роздратувався. – Думаєш, як панна, так і могилу тобі мусять інші копати? Все життя кров народну пила, палець об палець не вдарила і в останню мить попрацювати не хочеш, сучко! Нумо копай! – матрос жбурнув ногою лопату до Міри. Дівчина подивилася на нього. Презирливо, як на дурного собаку, що біжить за екіпажем і гавкає біля колеса невідомо для чого. Жникіна аж пересмикнуло від її погляду. Наче того ж собаку, якого візник приласкав на всю спину батогом. – Ах ти ж курво! Ще посміхатися мені будеш! Та я тебе! – Жникін аж затремтів від люті.

– Матросе, ми з вами не на «ти» і ніколи не будемо, – сказала Міра спокійно. І всі здивувалися цьому спокою. Солдати он аж закрутили головами, бо ж видно було, що Жникін запальний, і з ним так не можна балакати, бо вб'є. Але балакала. – Це по-перше. А по-друге, останні хвилини свого життя я не хочу витратити на те, щоб санітарію вам, червонопузим, забезпечувати. Краще сонцем помилуюся.

– Ах ти ж суко! – вибухнув матрос і кинувся до дівчини з занесеним кулаком. Вона навіть не спробувала втекти чи затулитися руками. Стояла і посміхалася. Всі вирячилися на них, і жоден не помітив, як Чет відстебнув кобуру і поклав руку на револьвер. А другу руку сунув у сіно на возі. Сидів і спостерігав, весь напружений, наче стиснута пружина.

Матрос підбіг до Міри і зупинився перед нею з піднятою, готовою для удару рукою. Кілька секунд вони дивилися в очі одне одному. Жникін тремтів, Міра була спокійна, наче аж з цікавістю роздивлялася матроса. Зовсім його не боялася, чим дратувала того ще більше.

– Твар! Підстилка офіцерська! Сучка! Шльондра! Ти мені не вказуй! – розбурхував себе матрос, але так і не наважився вдарити, відступив на крок. Чет прибрав руку з револьвера. – Суко! Суко! Суко! – забурмотів матрос, невдоволений сам на себе, що не зміг ударити. Тепер боявся і подивитися в очі Мірі, відвертався. – Не хочеш копати – залишимо так! Як собаку! Стервом валятися тут будеш! І я тебе власними руками пристрелю! Чуєш, курво? Особисто тобі кулю в потилицю пушу, сучко лінива! Та я таких, як ти, знаєш скількох до стінки поставив, наволоч буржуазійну!

Міра почула це і зблідла. Зчепила зуби, приплющила очі. Згадала, як гостювала у дядька Анатолія на Волині, в його великому маєтку. Батьки відіслали її з Петербурга відпочити на природі і набратися сил. А то ж худе, бліде, раптом на сухоти захворіє. А у дядька Анатолія і молоко, і мед, і ягоди, свіже повітря і товариство з чотирьох двоюрідних сестер та кузена Мікі. Звісно, трохи лякало, що війна була неподалік, але фронт нібито стабілізувався, у газетах писали, що австріяки з тевтонами далі не підуть. До того ж батько Мірин якраз утратив роботу, вдома було суцужно, позичати гроші батьки не вміли, то й вирішили, що вже самі бідуватимуть, а дитину мучити не треба.

Відправили, і все було добре аж до того самого вечора, коли все трапилося. Тоді вже тривожні часи почалися – і на фронті розгардіяш, і в тилу. Розповідали страшні речі, що солдати власних офіцерів убивають пострілами у спину, а потім тікають додому чи не цілими частинами, кидають фронт напризволяще. Дядько Анатоль, коли таке чув, то кривився і важко зітхав, бо сам же був колишній офіцер, російський дворянин, державник, і серцем переймався за долю імперії. Тітка Ельшбета бачила, як чоловік хвилювався, і політичні розмови заборонила. А того вечора діти влаштували виставу. Казкову. Міра грала принцесу, усі хотіли бути принцесою, але роль віддали Мірі, бо хто, як не вона, на казкову принцесу була схожа.

Вистава пройшла чудово, і дядько Анатоль, і тітка Ельшбета, і кузен Мікі, який вже вважався дорослим і участі у виставі не брав, щиро аплодували. Раптом на вулиці загавкали собаки. І пролунали постріли. Дядько Анатоль побілів, кинувся до парадного входу, коли це з чорного, який вів до двору, вломилися люди. П'яні, брудні та озброєні. Заволали: «Горілки! М'яса!» Дядько Анатоль наказав їм іти з будинку геть, та вони проштрикнули його багнетом. Ось так просто, навіть не говорили нічого. Дядько, такий рославий і сильний, здивовано дивився на миршавого дезертира, який насадив його на багнет, наче курча на рожен. Потім ноги підігнулися і дядько впав. Заплакали сестри, закричала тітка Ельшбета. Тільки Міра мовчала. Дивилася на труп дядька. Дезертири почали грабувати будинок, а їх зігнали в одну з кімнат, де зачинили. Це була кімната кузена Мікі. Він дістав зі свого столу револьвер, який подарував йому хтось з родичів на повноліття. Тітка Ельшбета намагалася зупинити сина, але він був невмолимий, обличчя побіліло. Навіть гримнув на мати, щоб не заважала. Тепер відчував себе єдиним чоловіком у родині і мусив захистити їх усіх. То постукав у двері і вбив нападника, який відчинив. Потім ще двох поранив, доки не закінчилися набої. Мікі застрелили. Бо хоч і дезертири, а понюхали пороху на фронті, стріляти вміли і здолали переляканого підлітка, досвідченого хіба що у полюванні на качок.

Тітка Ельшбета страшно закричала. Її витягли і почали гвалтувати. Мало не на очах дітей. Потім усіх дівчат відвели до сараю, де зачинили у темряві. Згодом принесли туди і ледь живу тітку. Дезертири почали пити-гуляти у будинку. Слухали патефон, відкорковували шампанське, брудно лаялися, співали якихось сороміцьких пісень. Було дуже страшно, дівчатка сиділи і плакали над ледь живою матір'ю, яка стогнала на підлозі. Міра ж лазила стінами, складеними з дикого каменю. Шукала хоч якусь шпарину, щоб утекти, відчувала, що не можна залишатися. Але каміння було викладено щільно, дядько Анатоль любив у всьому порядок і якість.

Міра видерлася аж до даху, мацала дошки і черепицю. Знайшла одне слабе місце, хитала і розхитала, зідравши ніготь. Таки вибралася на дах. Хотіла далі сплигнути, відчинити двері до сараю і разом з усіма втекти, але почула п'яні голоси, що наближалися. Міра завмерла на даху. Вже почало світати, і якби дезертири були уважні, вони б помітили її. Але вони були п'яні і розпалені кров'ю. Говорили між собою, що свідків залишати не можна. Бо всяке може бути.

Відчинили двері до сараю, почали витягати дітей і тітку Ельшбету. Вони хотіли заколоти їх багнетами, але не змогли. Чомусь їм стало лячно штрикати дітей багнетами. Навіть п'яним лячно. То поставили їх біля стіни колишньої каретної, де раніше стояв автомобіль дядька Ана-

толя, який він добровільно віддав на потреби фронту. Тітка Ельшбета, яка ледь трималася на ногах, кинулася до солдат, цілувала їм ноги, благаючи, щоб дітей не чіпали.

– Вони ж малі! Вони ж діти!

Її відштовхнули до стінки і почали стріляти. Тут Міра закричала. Вона бачила все, і вона не могла втриматися. Її крик почули.

– Он де курва! Нумо злазь! – закричали дезертири. Один вистрелив. Якби вони не були такі п'яні, то Міру б убили на даху. Але куля розбила черепицю поруч з Мірою. Дівчина наче прокинулася і почала дертися дахом, перелізла через гребінь, потім протилежним схилом і стрибнула в кущі за сараєм.

– Нумо стій, зараза! – Дезертири побігли за нею. Не те щоб вона була їм дуже потрібна, однак інстинкт мисливця розбурхав їх. Хотілося ще крові, і вони бігли за Мірою, яка намагалася сховатися серед алей парку. Того самого парку, який дядько Анатоль так любив. У парку, вичищеному і доглянутому, було важко сховатися. Міра побігла до бесідки Кохання – так цю дерев'яну споруду називав дядько. Тут Міра якось цілувалися з кузенком Мікі і їй було страшно і дуже хвилююче, аж до тремтіння у ногах. Вона ще ніколи ні з ким не цілувалася. Хоч їй було вже сімнадцять, і подруги розповідали і не про таке!

Міра стрибнула під сходи альтанки у добре їй відому ще з дитинства схованку. Заповзла у куток і там тихенько тремтіла, намагаючись не вити від жаху та відчаю. Чула, як бігали п'яні дезертири, шукали її, голосно ляялися. Потім плюнули і стали повертатися до будинку, де чекала ще випивка. Усі повернулися, окрім одного, молодого хлопця з підбитим оком. Того самого, який наштрикнув на багнет дядька Анатолія. Цей хлопець хапав Міру за сідниці і груди, коли вів до сараю. Реготав і казав, що це не цицьки, а наче комарі покусали.

– Чого ти їх не виростила на панських харчах?

Потім він підходив до сараю і шепотів, щоб Міра вийшла до нього. Обіцяв за те відпустити когось із сестер. Міра б пішла, вона дуже любила сестричок. Але тітка Ельшбета, яка прийшла до тями, заборонила. Тітка сподівалася, що постріли чули у сусідньому селі, сповістять до повіту, і звідти ось-ось прибудуть поліція чи козаки. Але ніхто так і не прибув.

– Ну, де ти? Виходь! – закричав солдат. Він забіг у бесідку й оглядав парк. Вже світало. – Де ти?

Солдат ще раз огледів парк, а потім подивився на підлогу альтанки, прикинув висоту підвалу і зареготав.

– Сучко, ти ж тут, ти ж десь тут! Я ж тебе чую! Ти тут! Ти під підлогою! – солдат зареготав і почав стрибати на місці, з усієї сили гупаючи по підлозі новими чоботами, який узяв у пограбованому будинку. – Нумо вилазь, коза! Вилазь, кому я сказав! Я тобі зроблю, я тобі влаштую!

Він відчував страшне збудження і хрипко реготав, гулав чоботами все сильніше. Ох і правильно вони звернули з дороги, ох і правильно! Мало того, що будинок – повна чаша, так ще і бабів повно! Спочатку та панна. Хоч скількох народила, хоч і не молода уже, але тіло ще красиве. Селянські баби у такому віці, як загнані конячки, все на них висить. А ця була наче молодуха, лите тіло! Добре паннам живеться. Але зараз буде йому справжня молодуха! Може, навіть незаймана ще! Дезертир аж завив. У нього ще жодного разу не було незайманої. Багато чув про це, але жодної. Ось тепер все зміниться! А ще цнотливі дівчата хороші тим, що від них нічого не підчепиш. У нього і так з прутня капало, не хотів ще ризикувати.

– Моя ти будеш! Виходь, сучко, виходь! – вже не кричав, а хрипів солдат. Боявся, що товариші прибіжать і доведеться ділитися з ними дівкою. А він же хотів бути з нею сам, щоб тільки йому вона належала! То хрипів і з усієї сили бив ногами по дошках, щоб налякати дівку, примусити вилізти її з-під альтанки. Не знав дезертир, що в одному місці дошки підлоги підгнили. Дядько Анатоль все збирався сказати прикажчику їх лагодити, та не встиг. Солдат укотре стрибнув, вдарив чоботами об підлогу, одна з дощок зламалася і він провалився ногою. Заверещав, бо злякався та й забився боляче.

– Ну ти, сучко, доплигалася! Ну я тобі зроблю! Суко! – він лаявся, кричав і намагався звільнити ногу. Міра, що лежала на землі, прикривши голову руками, і тремтіла, тепер крізь щілину в підлозі побачила, що гвинтівка солдата впала і лежить осторонь. – Я тобі зроблю! Курво! Сучко! Я тобі влаштую!

Міра швидко поплазувала до виходу. Ось вона вже висунулася з підвалу, побачила, як солдат копірсається і не може витягнути ногу, бо чобіт зачепився за цвях у балці. Міра вилізла з-під підлоги і кинулася у бесідку. До гвинтівки. Солдат побачив її. І який п'яний не був, але злякався.

– Нумо віддай гвинтівку! Віддай! Віддай, я сказав! Та ти ж стріляти не вмієш! – кричав він і простягав до Міри руки і смикав ногою, яка провалилася по коліно і міцно зачепилася. Міра подивилася на дезертира. Кивнула. Стріляти вона дійсно не вміла. Ніхто не вчив її стріляти, вона ж дівчинка. Але не обов'язково стріляти. Вона бачила, що зробили з дядьком. Ось цей миршавий солдатик і зробив! Вона бачила і запам'ятала! Різкий рух, і Міра встромила багнет у живіт дезертиру. Так само, як він дяді Анатолію. Дезертир зойкнув і перелякано подивився на метал, що входив у його тіло. Схопив гвинтівку руками, хотів вирвати, але Міра міцно тримала і тільки натискувала. Тільки здавалося, що вона тендітна та слабка. Ні, вона була сильна, зараз вона була дуже сильна. Дезертир обхопив дуло руками, намагався зупинити багнет та Міра зі всієї сили тисла. Солдат поступово завалиювався назад, хрипів, почав плюватися кров'ю. Міра притиснула його до підлоги і відчула, як багнет уперся в дерево. Солдат захрипів, кров зацебеніла з губ, він кілька разів смикнувся і завмер. А Міра далі тиснула на гвинтівку. Вся тремтіла, важко дихала і тиснула, тиснула, тиснула. Потім подивилася на дезертира. Він був мертвий. Залишила гвинтівку і сіла прямо на підлогу. Потім почула крики дезертирів, які пиячили в будинку. Скривилася. Підвелася і спробувала витягти багнет. Спочатку не вдалося. Тоді стала на труп і з усієї сили потягла гвинтівку. Таки висмикнула. Витерла піт із лоба. Узяла гвинтівку обома руками і пішла до будинку. Постріли, крики. Чоловічі.

Лише увечері Міра дійшла до повіту, шукала поліцмейстера. Але той сховався, бо його самого ледь не вбили.

– Нікуди я не поїду! Немає тепер поліції, немає! – бурмотів він п'яний та переляканий. – Смута почалася, нова смута! В мене двох городничих вбили лише за те, що вони у формі на вулицю вийшли! Не піду я нікуди звідси, не піду!

Міра повернулася до маєтку дядька Анатолія сама. Зайшла у двір і побачила там з десяток селян, які вантажили на вози речі та меблі з будинку. Поруч лежали тіла вбитих дезертирів, але селяни на них уваги не звертали. На Міру теж.

– Що вирячилася, іди звідси! – сказав їй якийсь мужик, що якраз витягнув з будинку патефон. – Чуєш чи ні!

– Чую, – кивнула Міра і пішла до сараю. Вийшла звідти з гвинтівкою. Знову постріли, крики. Чоловічі. Могили родині дядька Анатолія Мірі довелося копати самій. Більше нічого копати вона не збиралася. То тепер ось стояла і мружилася на сонці, тоді як поруч бігав розлючений матрос.

– Чуєш, очими от руками я тебе пристрелю! Як собаку скажену! – кричав Жникін Мірі. Здавалося, що зараз лусне від люті.

– Ач нервовий який, – прошепотів один із солдатів.

– Він у полон до Вовчої дивізії потрапив, – тихо сказав другий.

– Ти що! – Всі перелякано подивилися на Жникіна, бо не уявляли, як людина може повернутися з полону Вовчої дивізії, найвідоміших у цих місцях зарізяк та душоубів.

Жникіну той полон частенько снівся. І тоді він прокидався з криками і весь в поту. Матрос досі пам'ятав той жах. Кілька десятків червоноармійців у спідньому зі зв'язаними руками сиділи у тінючку великої груші. Перестиглі плоди час від часу гепалися на землю і розбивалися. Дзижчали оси, яких тут було багато. Полонених охороняв десяток бійців у дуже стро-

катуму одязі, але в кожного на шапці був пришитий вовчий хвіст. Охоронці сиділи колом і різалися в карти на гроші. Точніше, на майно. Час від часу той, хто програв, йшов до коней, що паслися поруч, знаходив свого, ліз у приторочений мішок і брав щось із награбованого. Чи то дорогу жіночу хустку, чи золотий червонець, годинника або двійко-трійко золотих зубів, яким платив борг. Грали далі, грали азартно, часто сперечалися, хапалися за зброю, однак не стріляли.

Полонені дивилися на ту гру, переглядалися між собою. Серед полонених був і Жникін. Кусав собі губи, крутив невдоволено головою. Оце б зараз кинутися, та передушити цих бандитів, як курчат. Тільки нічого не зробиш зі зв'язаними руками, тим більше що на них дивиться кулемет з тачанки, за яким сидить хлопчик років чотирнадцяти, не більше. Наче дитина, але всі бачили, як вправно винищував він червону кавалерію зі свого кулемета.

– Батько їде! – закричав хлопчик, коли помітив на дорозі куряву. Потім стало чути торохтіння двигуна автівки, яку отаман Вовчої дивізії забрав у вбитого німецького полковника. За машиною рисила сотня отаманської охорони, перших зарізяк у всій Вовчій дивізії.

Бійці, почувши про Батька, вмить сховали карти, розсовали по мішкам вигране і стусанами примусили полонених підвестися та вишикуватися у ряд. Коли порядок був наведений, десятник стрибнув на коня і помчав до Батька на доповідь.

– Тридцять сім полонених, чекаємо наказу!

– Зараз подивимося, – кивнув Батько, він же отаман Куделін, колишній кримінальник, якого вітри війни та руїни видули в отамани Вовчої дивізії.

Коли підїхав автомобіль Батька, один з охоронців шанобливо відкрив дверцята, і ступнув отаман Куделін на землю. Підійшов до полонених.

– Ну що, комуністики, добігалися? – спитав він і зареготав. – Наслухалися жидівських патякань і полізли куди не треба! Еге ж? Світле майбутнє почали будувати, йолопи!

Батько ішов уздовж лави полонених, посміхався. Потім зупинився біля Жникіна, який аж скривився від ненависті до ворога революції.

– Чого це тебе мордує, га, дурню? – спитав отаман і хижо вишкірився.

– Нічого, – зле відповів матрос.

– Диви, як неввічливо зі мною розмовляєш! Комісарам своїм чоботи лизав, а на мене аж гиркає! В очі дивися! – Отаман узяв матроса за підборіддя, смикнув угору, вдивився. Посміхнувся. – Хочеш сміливим бути, але ж боїшся, гірший за мишу перед котом! Дивися, хоч не всрися! – Отаман зареготав і за ним зареготали його бійці. А Жникін не витримав і плюнув Куделіну в обличчя. Той вдарив його кулаком. Майстерно вдарив, звалив на землю і почав лупцювати. – Ах ти ж виблядок комісарський, ах ти ж тварюка червонодупа! Ах ти ж мудило!

Бив, поки не заморився, плюнув на Жникіна, важко дихав, витирав піт з обличчя. Потім подивився на своїх охоронців.

– Ну що, хлопці, пограєтесь?

– Можна, Батько! – хором відповідають вони.

– Тоді червонодуپих у поле! Нехай побігають!

Полонених стали тіснити з-під груші у поле на відому забаву Вовчої дивізії.

– А цього залиште! З цим я ще попрацюю! – наказав отаман, коли Жникіна теж намагалися вигнати в поле. Залишили на землі скривавленого.

– Біжіть! – наказали полоненим. Ті стояли, тупцювали на місці. Їм під ноги почали стріляти. Тоді тільки червоноармійці побігли у степ. Спочатку нерішуче, а потім все швидше. Охорона отамана Куделіна вичікувала кілька хвилин.

– З Богом, хлопці, – кивнув Батько.

І з дикими криками зірвалася з міста сотня на своїх швидких конях, виблиснули на сонці шаблі. Полетіли «вовчики» у степ. Швидко наздоганяли полонених і рубали їх. Неа-

бияк рубили, а стинали голови одним ударом. Цим витонченим мистецтвом Вовча дивізія була відома всім.

За кілька хвилин задоволені охоронці вже поверталися. Витирали з шабель кров, гіготили, що ті червоні бігали від них, наче зайці. Дякували Батька за забаву. Той наказав рушати далі. Жникіна запхали у багажник отаманської автівки, і колона зникла у степу.

За кілька днів червоні перейшли у наступ під прикриттям двох бронепоездів, погнали Вовчу дивізію геть. Один з ескадронів червоних козаків атакував село, де був штаб «вовчиків», але трохи спізнився – отаман Куделін устиг утекти.

– Узяли сімнадцять полонених, машину отамана і чотири вози здобичі! – доповів командир ескадрону комполку Єрофееву, який керував операцією. – А ще товариша Жникіна знайшли.

– Жникіна? Живого? – здивувався Єрофеев, який знав, що по собі «вовчики» залишали тільки понівечені трупи.

– Живого. Але катували його.

Жникін лежав долілиць на возі, який віз його у шпиталь. На всю спину в матроса була вирізана велика зірка. Шматок шкіри, який зрізав особисто отаман Куделін, лежав поруч.

Ото після того і став матрос Жникін таким нервовим. Солдати розуміли, через що він пройшов. Всі про Вовчу дивізію чули, то співчували матросу. Оце і зараз, навіщо він у ту дівку в'ївся? Кричав, наче опечений. Не береже себе, зовсім не береже.

– Та не хвилюйтеся ви так, товаришу командире. Ми її в чийсь яму кинемо, і все. Вона худа, всюди вміститься, – сказав один із солдатів, чоловік років сорока, з селянським обличчям і довгими, сильними руками хлібороба.

– Ні! Не вийде на шарка! Не вийде! Не хоче копати – кинемо її тут, нехай її собаки зжеруть! Підстилку офіцерську! – закричав матрос. – Копайте швидше! – кинувся він до інших полонених, які зупинилися і дивилися на нього. – Копайте! Нумо! – навів на них маузер, тоді вони знову взялися копати.

Жникін трохи відійшов і став робити самокрутку. Пальці тремтіли, нічого не виходило, він вилаявся. Полонені копали, Міра стояла та посміхалася, наче не розуміла, що от зараз її вб'ють. Зовсім спокійна, насолоджувалася сонцем. Чет здивовано дивився на неї, коли вона несподівано підморгнула йому. Потім зробила рух головою, немов щось запитувала. Незрозуміло що. Чет відвів погляд. Дивився на товаришів, які курили «козячі ніжки» з міцного самосаду. Уважно огледів їх, перевірів револьвер у кобурі і ще один узяв у сіні з возу. Міра подивилася на нього і загадково посміхнулася, кивнула головою.

– Що ти посміхаєшся! Смішно тобі! – закричав матрос, який помітив її посмішку. Кинув так і не скручену цигарку і побіг до дівчини. – Зараз побачимо, кому смішно буде! Зараз побачимо! Все, досить копати! Зараз же всіх до стінки!

– Товаришу командиру, малі ж ями, – намагався заспокоїти матроса хтось із солдатів.

– Для цієї контри і таких вистачить! Все одно їх земля не прийме, бо вони вороги революції! Нумо кидай лопати та шикуйся! Швидше!

Полонені покидали лопати і заморено подивилися на своїх майбутніх вбивць. Точніше на вбивцю, бо тільки матрос дістав свій маузер, а солдати, хоч і підвелися, тримали гвинтівки за плечима. Дивилися на полонених. А Міра все посміхалася, наче купалася у сонячному світлі.

– Весело тобі, весело! – ще більше роздратувався матрос. – Зараз я тебе засмучу! – Він тицьнув у неї маузером. Чет тримав руки на обох револьверах. – Іменем революції ви засуджені до страти, як контрреволюційні елементи! І зараз я особисто виконаю вирок! Дам вам покарання, яке ви заслужили, виступивши проти революції, проти святої справи, за якою світле майбутнє нашого народу!

Чет вже наставив один з револьверів на матроса, коли почув позаду тупіт копит. Озирнувся і побачив, що дорогою до них мчав вершник.

– Товаришу командире, вістовий до нас їде, – сказав Чет.
– Що? – Жникін озирнувся, невдоволений тим, що його відволікли.
– Вістовий. Зі штабу. Може, новий наказ якийсь?
– Який там ще наказ? Це контрреволюційну сволоту стріляли і стріляти будемо! – закричав матрос, підняв руку з маузером і прицілився в Міру. Чет тримав його на мушці. Жникін, наче відчувши щось, опустив руку. – Ну добре, почекаємо! А ти, суко, не смійся! Я тебе власними руками пристрелю! Як собаку скаженого! Зрозуміла, курво! – закричав матрос і таки відважився штовхнути Міру.

Міра зневажливо подивилася на Жникіна. Вона була у сірій, подертій і пропиленій сукні, світле волосся, давно не мите, звалюлося. Але тримала спину прямо, в очах бісики і посмішка не сходила з обличчя.

Ось вже і вістовий примчав. Кінь весь у милі, видно, що гнав, як тільки міг.

– Наказ комісара – громадянку Б'янку доправити до штабу! – кивнув у бік Міри.

– Як до штабу? – здивувався Жникін і закричав: – Вона засуджена до розстрілу! Власними руками пристрелю, тварюку золотопогонну!

– Наказ комісара! Терміново! – повторив вістовий.

– За які заслуги? Вона буде розстріляна! Контра білява! Чого ти посміхаєшся! – волав матрос і наставив на Міру маузер.

– Товариш матрос Жникін! Наказ товариша комісара доставити її в штаб! І швидко! – наполягав вістовий, під яким кінь так і грав. Сам вістовий дивився грізно, видно, приємно йому наказувати цьому Жникіну, бійцю хороброму, але як людина він став після полону скандальний, і в полку його тепер не любили. – Наказ! – повторив вістовий, а сам із захопленням дивився на Міру, яка йому непомітно підморгнула. Жникін аж заревів з роздратування, з ненавистю подивився на вістового, потім на Міру.

– Ну, сучко! Пощастило тобі! Тільки не думай, що надовго! Все одно тебе розстріляю! Я! Особисто! Продірявлю лоб твій білий! Тоді подивимося, чи посміхатимешся, чи ні! Не втечеш от пролетарського покарання! Не зараз, так увечері! Пристрелю! – закричав матрос. Зненацька таки вдарив Міру кулаком. Вона встояла, витерла кров з розбитої губи і знову посміхнулася. Наче це гра якась була. Жникін зовсім осатанів, кинувся до неї, збив з ніг, хотів топтати ногами.

– Товариш комісар наказав доставити живою і непошкодженою! – закричав вістовий, у якого аж губи пересохли від захвату. Дивився на Міру, як кіт на м'ясо. Подобалася йому ця дівка. Така горда. І як гляне, так усе перевертається. Бісики в тих очах!

Вістовий поставив коня дибки, строго зиркнув на Жникіна, а той аж заревів від люті. Але привчений був до дисципліни. Та і якщо він, балтійський моряк, сіль революційної землі, не буде дотримуватися дисципліни, то що вже тоді чекати від мобілізованих гречкосіїв, які тільки і мріють, як по хуторах своїх розбігтися. То зупинився, не став утоптувати Міру в землю, як хотів.

– Забирай цю сучку! А ти, мерзотнице, запам'ятай, що не надовго відпускаю я тебе! Вже увечері особисто пристрелю! Особисто! Ось цими руками! В землі будеш посміхатися, підстилка офіцерська, курва буржуазна! Забирай її!

– Куди забирай, як я її повезу? – спитав вістовий.

– На мотузку і хай біжить за тобою! – Жникін від крику вже аж охрип.

– Давайте краще на возі доведу. Швиденько, – запропонував Чет.

– О, з возом краще, – погодився вістовий.

– Щоб якусь сволоту білогвардійську ще возом возити! – обурився матрос. – Хай пішки їде, проститутка офіцерська!

– Комісар наказав якомога швидше, – нагадав вістовий.

Міра посміхнулася і пішла до возу. Легко застрибнула, вмостилася на сіні, наче королева на троні.

– Рушай, Ваню, – сказала Четю.

– Ах ти ж тварюко! Я тобі дам солдатом Червоної армії командувати! Суко! – вибухнув Жникін і кинувся до Міри, щоб схопити її за дрібні кучерики, стягнути з воза і бити, бити, бити. Але Чет нагнав коня і віз заторохтів до села, де знаходився штаб. Вістовий поїхав поруч. Жникін вилаявся і повернувся до полонених.

Позаду воза матрос знову сказав про караючу руку світової революції та пролетарський суд, про заслужене покарання. Далі постріли. Не залп, а по одному, з маузера матрос стріляв полонених, що стояли навпроти викопаних власноруч могил. Коли Жникін убив усіх, солдати закинули до могил руки чи ноги, що стирчали з ями, потім почали прикидати земелькою.

– Зовсім Жникін з катушок зірвався, – сказав вістовий, а сам все дивився на Міру, в якій сукня задралася вище колін. Ноги тонкі, гарні ноги. Вістовий аж за губи себе кусав.

– Ага, хоч на ланцюг саджай матросика, – погодився Чет.

– Це він після Вовчої дивізії. Тоді ж весь загін балтійських моряків побили. Йому пощастило вижити. Тільки ж потім сам отаман Куделін на спині величезну зірку вирізав. Так що Жникін тепер ніколи не роздягається, навіть у баню ходить у сорочці. Після полону присягнувся він за кожного загиблого товариша по п'ять контр на той світ відправити. Вже, кажуть, сімнадцятьох відомстив, – сказав вістовий і закивав головою в захопленні. Чи то Жникіним, чи то Мірою, що сиділа з відсутнім виглядом і дивилася невідомо куди, виставивши голі коліна.

Матрос Жникін олівцем робив записи у маленький блокнот. Шість рисок – по рисці за кожного вбитого.

– Ваня Тепляков, відомстив я тебе! Покойся з миром і чекай революційного воскресіння, коли підведуться з могил всі революційні герої, щоб жити у раю світлого майбутнього! – урочисто проголосив Жникін. Солдати, які закінчували закопувати могили, дивилися на нього з переляком. Матрос же сховав блокнот і замислився. Подумки перераховував усіх убитих товаришів, щоб не забути, щоб серце не охолонуло до помсти.

– А чого її в штаб везуть? – спитав Чет і кивнув за спину, де сиділа Міра.

– Та не знаю. Може, полонені щось розповіли.

– Полонені? – спитав Чет, і Міра почала прислухатися.

– Ага. Узяли трьох вранці. Офіцери. У селянський одяг переодяглися, але ж руки білі, ніжні, не буває таких рук у мужиків. Ось їх і впізнали, арештували, допитують тепер. Один вже помер, – посміхнувся вістовий, а сам вирячився на рот Міри, на припухлі після удару губи.

Так дивився, що аж плямкав, а сам не помітив, як боса нога Міри під соломою потроху просувалася вперед, аж поки не вперлася у Четову спину. Її пальчики залоскотали його. Обидва посміхнулися. Вістовий цих ігор не помітив, він все дивився на припухлі після удару Жникіна губи Міри. Потім відвернувся і хрипко сплюнув. Ач, яка принцеса! Це тобі не байдужі коровуваті медсестри зі шпиталю, з якими кохатися аж нудно. Ось ця панночка, вона мертвого підніме, мабуть, знає всякі фокуси панські, про які бували товариші розповідають.

Вістовому було двадцять років, природа в ньому буяла, і серце охоплював тривожний неспокій. Він дивився і дивився на Міру, йому схотілося почути її голос.

– Наче щось там про скарби якісь казали. Щось ти знаєш про скарби, га, красуне?

Міра мовчала, дивилася собі у степ, щось розумувала, посміхалася, а ще лоскотала пальчиками Четову спину.

– Та ти і сама скарб, – посміхнувся вістовий і зазирнув Мірі в очі. Злякався її погляду, нагнав коня, вирівнявся з Четом, схилився до нього. – Чуєш, може, давай звернемо? Он там яроч є, колодязь там, кущики. Давай звернемо!

– Навіщо? – наче не зрозумів Чет.

– Водички попиту. З нею, – засміявся хрипко вістовий і кивнув Четові за спину, подивився на Міру. – Хочеш же водички, красуне?

Міра не відповіла, вістовий засміявся і продовжив:

– А то ж це неправильно. Офіцерні усякої давала, контрі та буржуазії, а нам, бійцям робочо-селянської Червоної армії, хіба не можна скуштувати це добро? Хіба не заслужили ми кров'ю все, що побажаємо? Заслужили! Наша вона, маємо ми право! І ти, брате, не дивися, що вона худа. Ти тільки в очі їй глянь, то відразу зрозумієш, які там чорти водяться, – вістовий збуджено засміявся і хрипко задихав. – Ти не думай, я у бабах розбираюся. Я в Одесі служив, там не в один публічний дім ходив, то знаюся. Оця краля, вона сильно може чоловіка порадувати. Такий рай влаштувати, що на все життя запам'ятаєш. Все одно її сьогодні-завтра до стінки! Мусимо ми скуштувати мед цей. Нумо, звернемо до ярку!

Чет мовчав. Віз торохтів степом, на ямі струнулася і голова Чета. Вістовий сприйняв це, як згоду.

– Ось і добре! А то як же таку красу червакам віддавати, мусимо і скуштувати панських найдків! – захвилювався вістовий, пригальмував коня, порівнявся з Мірою. – Ну що, красуне, поїдемо водички попиту у ярк. Там покажеш нам, як панів-офіцерів ублажала, що вмієш робити, аби чоловікам приємно було. Ага?

Спитав, на неї вирячився, ноги так стиснув, що аж кінь фirkати почав.

– Ой, дивися! – Міра зробила великі очі і подивилася кудись вістовому за спину. Той здивувався, відсахнувся від дівчини, озирнувся. А Міра підхопилася з возу, вихопила у вістового шаблю і з одного удару знесла йому голову. Тільки кров і бриснула. З переляку кінь став дибки, скинув тіло і поскакав геть. Міра спокійно витерла шаблю об сіно. Чет навіть не озирнувся подивитися, що воно діється. Тільки посміхнувся і закрутив головою.

– Ну то й що? – спитала його Міра.

– Та думаю.

– Тугодум ти.

– А ти – швидка.

– Такі зараз часи. Треба швидшим за кулю бути, інакше наздожене. То поїдеш зі мною? – Вона дивилася Чету в спину. Той щось думав. Потім сплюнув.

– А, поїхали, – сказав він і почав розвертати віз. Правив у бік лісу, який чорнів за полем. Міра посміхнулася і всілася поруч.

– Правильно, зі мною весело, – сказала вона. Чет якось розгублено всміхнувся.

– Та я бачу.

Розділ 2

Наздогнати та випередити

Штаб полку Червоної армії розміщувався у великій хаті сільського куркуля. У добрій хаті з залізним дахом, дубовою підлогою, двома пічками, обкладеними кахлем. Колишні господарі, батько та син, висіли зараз у саду на яблуні. Батька повісили, бо знайшли на горищі кулемет. Повісили б і так, бо куркуль, але тут виявилось, що ще й контрреволюційний елемент, спить та бачить, як би вдарити в спину молодій республіці. Сина повісили б і так, бо знову ж таки куркульське сім'я, ну і щоб не мстився. Молодий, дурний, міг би шкоду якусь зробити радянській владі. А із зашморгу шкоду революції не вчиниш. І для місцевих повчально, нехай знають, що червоні чикагися не будуть – влада це рішуча та непереборна, перед якою тільки схилитися і чекати на рішення власної долі.

Під яблунею ще лежав труп матері. Пристрелили, щоб голосінням за сином та чоловіком не заважала. Та їй так і краще, щоб не мучитися. Поруч лежав скривавлений труп якогось чоловіка, що його нещодавно винесли з хати. На обличчі живого місця не залишилося. По зчорнілій крові вже квапливо бігали численні мухи.

У великій кімнаті куркульської хати за столом сиділи командир полку Андрій Єрофеев та комісар Борис Ліберман. Комполку – середнього зросту міцний чоловік, зі страшними шрамами на обличчі. Комісар – високий та худий, з чорним кучерявим волоссям і пухкими губами, у новій шкірянці, з маузером на боці. Перед ними на стільцях сиділо двоє скривавлених полонених. Один вже не подавав ознак життя. Другий щось шепотів спухлими губами. Полонені сиділи у кутку під простреленими і порубаними шаблями іконами. Це такий був елемент антирелігійної пропаганди. Поруч стояло троє солдат зі збитими кулаками, які за наказом гамселили полонених, щоб розв'язати їм язика.

– Ну що ж, повторимо, корнете Соловейчик, – звернувся Ліберман до того полоненого, який ще подавав ознаки життя. – Ваше командування наказало атакувати в напрямку Охтирки. Так?

Корнет ледь кивнув головою. З його обличчя падали краплі крові.

– Добре, – кивнув комісар. – Скориставшись перегрупуванням наших сил, ви до Охтирки дійшли. І там провели обшук у палаці барона фон Шпіла. Так?

Ліберман подивився на полоненого, той похнюпив голову і мовчав.

– Так? – невдоволено перепитав комісар.

Корнета штовхнув один із солдатів, і той кивнув головою. З рота його потекла червона цівка. На підлозі поруч валялися вибиті зуби і шматочки м'яса з обличчя. Били сильно, кастетами.

– У палаці ви шукали скарби барона. Та не знайшли. Через вихід банд до вас у тил вимушені були відступити. Та зустріли поручика Синицина, який згадав, що служив з сином барона, а той розповідав, що окрім палацу барона в Охтирці був ще і його лісовий будинок біля села Шпилівка. І ви подумали, що скарби, яких ви не знайшли у місті, можуть бути там. Так?

Корнет кивнув. Точніше просто сіпнув головою, можливо, це вже була просто агонія.

– Ваші розмови почула така собі Міра Б'янка, донька дрібного чиновника з Петербурга, яка кілька тижнів тому з'явилася при штабі і з якою у поручика Синицина були статеві зносини, або роман, як ви це називаєте. Вона сказала, що теж товаришувала з сином барона і навіть була в тому лісовому будинку, то обіцяла провести до нього. Але потім кудись зникла. Тоді ви з поручиком Синициним і підпоручиком Вольфом вирішили самостійно дістатися лісового будинку і забрати скарби барона фон Шпіла, які, за чутками, оцінюються більше ніж у півтора мільйони золотих карбованців. Так?

Корнет знепритомнів і не відповідав.

– Води! – наказав Ліберман.

Один із солдатів вибіг і приніс із вулиці відро крижаної води з глибокого колодязя. Вилив на полоненого, але той не опритомнів. Солдат прислухався до корнета.

– Товаришу комісар, готовий він.

– Оце ще біла кістка! – роздратувався Ліберман. – Слабаки! Варто тільки трохи притиснути, то й дохнуть, як мухи! Приберіть їх звідси!

Солдати винесли трупи, зачинили двері, залишивши командира полку і комісара.

– Андрію, ти розумієш, який шанс ми отримали? – спитав комісар і подивився на товариша палаючим поглядом.

– Який, Бoryю? – трохи здивувався Єрофеев, який був більше рубака, аніж розумаха.

– Півтора мільйони золотих рублів! Радянська Росія задихається в оточенні ворогів, їй потрібні гроші, щоб вести далі визвольну війну, але узяти їх нізвідки! І тут така сума! Якщо ми здобудемо її, то це буде велика перемога революції! Величезна! – Комісар почав збуджено ходити кімнатою. Стукали підбори його новеньких чобіт. Коли ступив ногою в калюжу крові, чобіт поїхав підлогою, і Ліберман ледь не гепнувся.

– Нумо прибрати тут! – закричав він з кімнати. Солдати привели якусь селянку, що швиденько витерла кров та прибрала зуби і шматки плоті. В її присутності командири мовчали. Знали, що тут по селах здебільшого ворожий соціальний елемент, при якому краще не патякати, інакше банди швидко про все дізнаються.

Коли селянка пішла, Ліберман зачинив за нею двері. Він був роз'ятрений тими скарбами, не міг знайти собі місця, перебирав ногами, наче кінь.

– Півтора мільйони золотом! Та ти знаєш, скільки зброї для революції можна купити на ці гроші! – зашепотів комісар.

– Не кажи гоп, поки не перескочиш, – заспокоїв Єрофеев, який по мужицькій своїй природі завжди був обережний і не схильний до зайвих мрінь.

– Андрію, зараз привезуть ту дівку, і вона нас відведе туди! До того лісового будинку! – Комісар не хотів бути песимістом зараз, коли їм так пощастило. – Можливо, вона і місце знає, де гроші сховані! Це буде наша велика перемога, Андрію! Рішучий крок до перемоги всесвітньої революції! Бо це ж не просто золото чи дорогоцінне каміння! Це ж зброя, це паровози, це міць революції, її м'язи! І ми здобудемо їх! Ті скарби стануть вугіллям у топку революційного паровоза, який вивезе нас у світле майбутнє, у комунізм!

– Добре, аби так, Бoryю, – кивнув Єрофеев. Він почав воювати ще в японську. Тоді теж здавалося, що буде не війна, а легка прогулянка з блискучою перемогою над косоокими варварами. А вийшла ганьба. Єрофеев потрапив у полон, чотири місяці був там, потім втік. З дванадцяти шибайголів, що наважилися на втечу, до своїх повернулося лише троє. Інші залишилися на тих чужих сопках, про які потім написали сумну пісню.

Єрофеев досі згадував ту втечу. Дванадцять колишніх полонених поспішали вузькою лісовою стежкою. Ішли насторожено, ступали нога у ногу, прислухалися до кожного звуку у лісі. Один з них показав, що збирається відійти до вітру, зійшов зі стежини, зайшов у кущі. Група продовжила рух. Коли крик. Страшний крик людини, яку вбивають. Вони кидаються до товариша. Вони були дружні, один за одного, вони не покинули бідолаху, бо ж разом бочку солі з'їли, пройшли через страшне і вижили у полоні. Вискочили за кущі і побачили величезного смугастого звіра, який рвав на шматки вже бездиханне тіло їхнього товариша. Вони зупинилися, а звір атакував їх, п'яний від крові. Першим настигнув саме Єрофеева. Збив з ніг, як кішка мишу. Єрофеев покотився з розпанаханим кігтями обличчям, звір повалив ще одного, перекусив шию одним рухом потужних щелеп, повалив наступного. Той боєць примудрився запхати в пащу хижака палку, на яку спирався під час ходи. Тигр закрутив головою, і палка відлетіла. Він схопив чоловіка і почав шматувати його гострими іклами. Єрофеев кинувся на

звіра з-за спини і ввігнав у шию заточений шомпол. Увігнав глибоко, до самої рукояті. Цим шомполом Єрофеев вже вбив японського охоронця табору для полонених. І маньчжурського селянина, який випадково зустрів їх в тайзі і міг донести.

Звір заревів і скинув Єрофеева, підхопився, щоб убивати далі. Один з утікачів схопив із землі каменюку і жбурнув у голову хижака. Той загарчав. Всі почали хапати каменюки і кидати їх у нападника. Один з утікачів ударив своїм дебелим ціпком по лапі звіра. Той ревів, крутив головою, з шиї стирчав шомпол і юшила кров.

– На тобі! – Єрофеев зі скривавленим обличчям теж кидав каміння, якого тут було багато, – великі брили, які з тріском ударялися об голову хижака. Він спробував утекти, але йому перечепили лапи і кидали знову та знову. Аж поки звір не перестав рухатися. Втікачі важко дихали, тремтіли і дивилися на звіра.

– Це тигра! – сказав один з них, який був ординарцем у офіцера і бачив зображення тварини в книзі. Про тигра чули всі, але ніхто його не бачив. Роздивлялися.

– О, звірина! – сказав Єрофеев. Підійшов і витягнув із шиї звіра шомпол, який ще міг надобитися. Потім склали тіла загиблих товаришів у яму, навалили зверху камінням, бо голіруч могилу тут було не вирити. Заліпили рани Єрофеева якимось листям і пішли далі. Відтоді на його обличчі ці шрами, які більшість приймала за шабельні.

Поки комполку згадував, комісар ходив навколо і напружено про щось думав.

– Значить, так, Андрію, накажи, нехай готується загін. Сотня бійців. Гармата і три кулети. Про всяк випадок. Не виключено, що бажаючих отримати скарби буде багато. Але узяти їх мусимо ми і тільки ми! Ці скарби конче потрібні революції!

– Добре, Борю, – комполку пішов віддавати накази.

Ліберман сидів, схиливши голову. Чомусь він згадав своє багате революційне минуле. І в тюрмі посидів, і на каторзі був, і до шибениці його виводили, але в останній момент замінили смертну кару довічним ув'язненням. Згадав свою першу справу, теж пов'язану з добуванням грошей для революції.

Ліберман, ще зовсім молодий, з довгим та кучерявим волоссям, сидів у якомусь кабаку з кількома бугаями відверто кримінальної зовнішності. Він був ще без шкірянки і нагана, у цивільному вбранні, помітно знервований. Але у внутрішній кишені його сюртука лежав маленький браунінг, і це надавало йому деякої впевненості у розмові з цими бандитами.

– Там буде десь сто тисяч. Половину мені, половину вам, – сказав Ліберман, прикладаючи всіх зусиль, щоб голос його не тремтів.

– Нас четверо, а ти один, – злодії важко подивилися на нього, але він витримав їхній погляд.

Що йому ще залишається, коли для боротьби потрібні гроші, а узяти їх нізвідки. Хіба він пішов би до цих душогубів, якби охранка не схопила всю бойову групу їх організації? Схопила по-дурному, як дітей. Якийсь філер у Києві вистежив їх на конспіративній квартирі, увійшов туди, коли хлопці спали, забрав зброю, а потім викликав поліцію. З п'ятох арештованих двоє пішли на шибеницю, інші – до Сибіру. А йому тепер доводиться мати справи з громилами, яким начхати на революцію. Їм би тільки гроші. Але йому теж потрібні гроші, щоб закупити зброю та друкарню.

– Яюсь недобре виходить з частками, – сказали кримінальники і почали зловісно всміхатися. – Ти один, нас – четверо, а гроші навпіл.

– Я про все дізнався і все спланував, – він намагався показати, що зовсім не боїться цих злодіїв.

– Навіщо тобі стільки грошей, жиду? – спитав один з бандитів.

– Для революції.

– То ти з тих, з прибацаних? – зневажливо посміхнулися бандити, які не поважали цих дурнів-революціонерів, що ладні були іти до тюрми або й загинути бозна за що.

– Завтра, о десятій, починаємо, – він підвівся і пішов. Бандити подивилися йому вслід, а коли він вийшов, зареготали. Потім говорили про те, що після справи замочать жидка, бо з таким фраером ділитися – себе не поважати.

– Дев'ять грамів свинцю йому, а не половину грошви!

– Та який там свинець! Перо у бік, і вся справа!

Вранці до контори банку, яку намітив Борис, зайшли бандити, одягнені мулярами. З ящиками, в яких начебто реманент. Спитали, де тут стіну робити. Їх провели до підвалу. Там вони узяли з ящиків не кельми та кирки, а револьвери, обеззброїли охорону, привели керуючого відділенням. Довелося розбити йому пенсне на обличчі, щоб він відкрив великий сейф. Швиденько покидали пачки грошей у великі полотняні торби. Потім заштовхнули керуючого у сейф і зачинили там. Задоволено посміхалися, підіймаючись сходами нагору. За планом, Ліберман мусив чекати їх на бричці біля входу.

Але Ліберман чекав їх біля сходів до підвалу. Вже встиг покласти на підлогу двох охоронців і спокійно чекав, тримаючи в руках по револьверу. В нього були деякі зміни до плану, які для громил виявилися несподіваними і фатальними. Коли бандити вийшли нагору, Борис розстріляв їх упритул. Потім забрав торби з грошима і звернувся до переляканих відвідувачів та службовців банку:

– Я буду чекати під дверима десять хвилин. Якщо хтось вийде, то отримає кулю. Все зрозуміло?

Люди, що лежали на підлозі, перелякано мовчали, боялися навіть голову підняти.

– Ну, мовчання – ознака згоди, – пожартував Ліберман і вийшов з банку. Двері зачинив на навісний замок, який купив заздалегідь. Спокійно пішов вулицею, ніхто не звертав на нього увагу. Це було добре, бо Борис ледь тримався на ногах. Потім на добуті ним гроші куплять одразу дві друкарні і кілька ящиків зброї. За ту операцію його відмітять із самого ЦК партії, а поліція призначить велику нагороду за його голову.

Комісар знов згадав ті постріли на сходах. Тоді він вперше стріляв у людей. Його ледь не знудило прямо там, він вийшов на вулицю, хотів забігти у підвороття, але примусив себе витримати. Блював уже вдома. Далі вбивати було значно легше. А вбивати доводилося, бо революція не робиться в білих рукавичках. Комісар знав це, то особливо не переймався через кров. Треба, то треба. Всесвітнє щастя варте крові. І краще вбити тисячі чи десятки тисяч задля світлого майбутнього мільйонів. Арифметика історичного процесу проста і сюди не можна впускати дамські сантименти про гріх вбивства. Не гріх, якщо заради високої мети.

У кімнату повернувся Єрофеев.

– Все, Борю, загін готується. Може, поїхати з тобою?

– Ні, Андрію, залишайся тут. Нам треба тримати фронт. А тут і махновці, і денікінці, банди ще нишпорять. Чого так довго ту дівку не везуть?

– Та не так щоб і довго, – заспокоїв Єрофеев, але й сам вже трохи почав хвилюватися.

– Ти надійного бійця послав за нею?

– Надійного. Мій вістовий, вже другий рік при мені, повністю відданий справі революції.

– Просто та ще дівка, вона може і звабити. Коли сиділа в сараї, так забила памороки охоронцю, що він дозволив їй втекти. Пам'ятаєш же?

Єрофеев закивав, бо пам'ятав добре, що це за змія була, дівка ця. Поставили її охороняти молодого солдата, з московських робочих. Дисциплінований, письменний, про революцію навчений. Начебто надійний. Але от біля сараю притиснувся вухом до стінки, слухав спокусливий шепіт зсередини, потім заглядав у щілину. Там Міра розстебнула свою сукню і показувала груди. Підставляла їх під промінь сонця, що випадково заглядав у сарай через дірку в даху. Солдат припав оком і важко дихав. Поліз рукою в штани, почав робити рухи. Міра засміялася. Дуже звабливо. Так що всі памороки солдату забила.

– Навіщо ж так. Іди до мене, – зашепотіла хрипким голосом.

Солдат гучно ковтнув слину, озирнувся, чи немає кого поруч. Потім крадькома підійшов до дверей, відчинив їх, зайшов до сараю. Солодко посміхнувся, почав знімати штани. Із темряви вистрибнула Міра і вдарила нижче пояса. Солдат зі стогоном зігнувся, Міра вихопила його гвинтівку, вдарила прикладом у голову. Солдат повалився на землю, наче оклунок з дертю. Міра зв'язала руки ременем, затягла подалі в сарай, з гімнастерки зробила кляп. Обережно визирнула з дверей, прикрила їх і побігла до ближчого гаю.

– Лише випадково роз'їзд на дорозі її знову схопив, – нагадав Ліberman.

Одразу семеро вершників на дорозі з лісу. Виїхали з-за дерев і вирячилися на Міру. Не просто вирячилися, а ще і гвинтівки наставили.

– Ти куди? – спитав один. Міра кліпнула очима, а потім показала рукою їм за спину, наче хтось там був. Добре показала, бо ж досвідчені бійці, а всі, як один, озирнулися, наче за наказом. А Міра стрибнула з дороги в кущі, побігла. Позаду крики, постріли, кулі над головою засвистіли. Міра тікала, швидко бігла, коли дерева і кущі несподівано закінчилися, попереду поле. І два десятка солдатів, перелякані пострілами, залягли, наставили на ліс свої гвинтівки.

– Стій! – крикнули їй.

Зупинилася Міра, смачно плюнула на землю і засміялася.

– Господи, як же не щастить! – підняла руки вгору.

– Небезпечна дівка, – нагадав Ліberman. – Гірша за змію, небезпечніша за кулю.

– Не хвилюйся. Боець надійний. За революцію горою, не зрадить, – запевнив комполку.

До кімнати забіг солдат.

– Товаришу командире, Гнідко прискакав! Сам! У крові весь!

– Чорт! – Єрофеев підхопився і побіг з хати.

– Що таке, Андрію? – поспішив за ним Ліberman.

– По конях! – закричав Єрофеев з ганку.

За хвилину вже мчали полем. Знайшли тіло вбитого вістового. І голову трохи осторонь.

– Ну сучка! – зашепотів Єрофеев і поставив коня дибки.

– Я ж казав! – закричав Ліberman. – Небезпечна! Підступна!

Єрофеев озирнувся. Побачив невеликий загін у полі. Це поверталися з розстрілу солдати і матрос Жникін, які ще заходили до ярку попитувати води з колодязя.

– Де вона? – кинувся Єрофеев до Жникіна.

– Хто? – здивувався матрос.

– Сучка та! Міра!

– Наказ же був до штабу доправити! – Жникін не міг второпати, що сталося, а потім побачив труп вістового. Одразу зрозумів, що сталося, плеснув себе долонею по лобу. – А Загорулько де?

– Який Загорулько? – спитав Ліberman.

– Боець Загорулько! Я ж з ним її відправив! Він на возі був! – закричав Жникін і схопився за маузер.

– З Четом? – тихо перепитав Єрофеев і скривився.

– З ним! – заволав Жникін.

– Може, вона його в полон узяла? – спитав комісар.

– Чета в полон не візьмеш, – сумно відповів комполку.

– Зрадив! Зрадив, селяк задрипаний! – заверещав Жникін.

– У погоню! – наказав Ліberman.

Вони зірвалися з місця, мчали по сліду воза, але швидко знайшли його порожнім і без коней, яких втікачі випрягли.

– Пересіли! – закричав Єрофеев. – Обшукати тут все!

Вже увечері Єрофеев і Ліberman сиділи у куркульській хаті, яку займав штаб, та пили спирт. Зайшов матрос Жникін, весь в пилюці, ледь на ногах тримався від виснаження.

– Все обшукали! Як крізь землю провалився той Загорулько!

– Це він уміє, – кивнув Єрофеев.

– Завтра виступаємо. Доженемо їх! Нікуди не дінуться, – Ліберман стукнув кулаком по столу, аж чарки підстрибнули.

– Піду скажу хлопцям, щоб готувалися, – комполку вийшов з кімнати. Вже на вулиці сказав сам собі: – Спробуй ти Чета наздогнати! – зітхнув і закрутив головою.

Віддавши всі накази і перевіrivши охорону, Єрофеев сів покурити. Спочатку в садку, але там вже почали тхнути трупи, жара ж бо. Зайшов у двір, там скрутив цигарку. Затягнувся тютюновим димом.

З цим Четом він був добре знайомий. Ще на царській війні потоваришували. Згадав, як георгіївськими кавалерами прибули на відпочинок у якесь білоруське містечко неподалік від лінії фронту. Ось вже Андрій познайомився з якоюсь дівчиною, танцювали.

– А ходімо до мене, – запросила дівчина, яка вже розповіла, що працює покоївкою у багатих людей.

– А панна не лятиме?

– Панна тільки зрадіє, – посміхнулася дівчина. – І товариша свого бери, – вона кивнула в бік Чета.

Чого б і ні? Радо пішли і невдовзі вже були у великому будинку, радше палаці. Там зустріла їх красива, чорноволоса жінка в аж занадто відкритій сукні. Пили солодке вино, їли фрукти, деяких Андрій і назв не знав. Потім Єрофеев з покоївкою попрямували до кухні, а Чет із пані до її спальні на другому поверсі.

Єрофеев вже кохався зі служницею, коли почув нагорі крики та постріли.

– Пан прийшов! – злякалася покоївка, але солдата не відпустила. – Ні, ще!

Ледь Єрофеев вирвався з палких обіймів, побіг сходами нагору. Там побачив чоловіка в офіцерській формі, який валявся на підлозі та плакав. З носу його юшила кров. Чет голяка стояв біля стіни, тримав ногу на револьвері.

– Уявляєш! На самому цікавому увірвався! – зареготав Чет. Пані сиділа на ліжку і не виглядала дуже вже засмученою тим, що відбувалося. З презирством дивилася на чоловіка, який стукав кулаком по підлозі і плакав, наче гімназистка. Зі сліз та крові утворилася ціла калюжка.

Потім приїхала поліція, викликана сусідами. Невдовзі Єрофеев і Чет опинилися у тюремній камері. Лежали на нарах в одних кальсонах, вошей били.

– Так що, розстріляють нас? – спитав Єрофеев. Спокійно так, наче просто цікавився, котра година.

– Та бозна, – відповів Чет з тим же градусом зацікавленості.

Відчинилися двері і до камери зайшов полковник Шемаханський. Вже у віці, але бравий, починав службу ще на останній турецькій війні, повоював у Туркестані і в Порт-Артурі. З перченим характером офіцер, он вуса як стирчать, очі ледь блискавками не кидаються.

– Ну орли! Ну орли! Ну не можете без пригод! – заgrimів він, але за роздратуванням можна було помітити і захват.

– Так точно, пане полковнику! – відповіли обидва бійці, що зістрибнули з нар, стали струнко, як того вимагав статут.

– А знаєте, що за законами військового часу я вас розстріляти мушу! – гнівно спитав полковник.

– Так точно! – відповіли у два голоси, урочисто.

– Що – так точно? А воювати тоді кому? Коли таких орлів самому розстрілювати, то з ким же тоді тевтонів бити? – забідкався полковник.

– Пане полковнику, дозвольте спокутувати провину в бою, – сказав Чет.

– Якому бою? Стоїть фронт! Ані ми вперед не ідемо, ані німець!

– Тоді треба дізнатися, що готують. Полоненого треба узяти, – запропонував Чет.
– Ага, ми приведемо, – приєднався Єрофеев.
Полковник подивився на них. Прискіпливо так. Хитнув головою, наче не дуже то довіряв.
– Ох, орли! Тільки без голови зовсім! Офіцера вдарити! Та ще в його будинку! Та ще ця історія з його дружиною! Ну наче навмисно усе якомога гірше робили! Ох!
– Офіцера і приведемо. Полковника німецького, – пообіцяв Чет.
– Полковника? – здивувався полковник Шемаханський.
– Полковника, – підтвердив Єрофеев.
– А, була не була! – махнув офіцер рукою. – Тільки дивіться, без полковника німецького краще не повертайтеся! Одразу під розстріл підете! Зрозуміли?
– Слухаємося, пане полковнику!
І ось вже Чет та Єрофеев повзли кущами. Минають німецькі позиції, залізли у лісок в тилу, там сіли перекурити.
– Ну і де ми полковника візьмемо? – спитав Єрофеев.
– Та пошукати треба, – відповів Чет.
– Ох ти і бовдур! Спочатку до пані поліз, тепер ось німецького полковника пообіцяв! Зовсім ні про що не думаєш!
– Багато думати – голова боліти буде. Ходімо, – сказав Чет.
За деякий час вони вже лежали у куцах і роздивлялися у бінокль якусь німецьку військову частину, що розташувалася у селі.
– То полковник? – спитав Чет і передав бінокль товаришу, який подивився на німецького офіцера, який виходив з екіпажа.
– Полковник, – кивнув Єрофеев. – Тільки там же рота солдат і кулемет!
– О! – Чет підняв догори палець, посміхнувся. – І кулемет! – поплазував у бік німців.
– Куди ти? Скажи хоч, що задумав! – зашепотів невдоволений Єрофеев, але Чет не відповів. – Оце ще чортяка! – Єрофеев поліз за товаришем.
Потроху вже сутеніло. Чет підкрався впритул до кулемета, який був установлений на вищці, звідки зручно було обстрілювати околиці. Біля кулемета стояв черговий. Чет вийняв ніж і почав крякати, наче качка. Німець виглянув з вишки, бо не чекав качки під собою. Чет кинув ножа, який встромився у горло вартового. Німець захрипів, перевалився через поручні й оклунком упав униз. Чет підхопив його і тихенько поклав на землю. Показав Єрофееву, щоб той ліз до кулемета. Сам крадькома побіг до великої селянської хати, в яку зайшов полковник. На вході там чергували два солдати. Чет кинув шматок землі, який підібрав. Шматок гепнувся позаду, вартові озирнулися, а Чет вже був біля одного. Скрутив йому шию, наче курчати, а другому приставив палець до спини. Німець підняв руки. Чет зняв з нього металеву каску і вдарив нею ж по потилиці. Німець впав. Чет обережно затягнув обох непритомних солдат у сіни. Полковник, мабуть, почув шум, щось спитав німецькою. Чет не відповів. Почув музику. Прислухався, закивав головою, мабуть, музика йому сподобалася.
Увірвався до кімнати. А там полковник сидів в одних кальсонах на ліжку, тримав у руках гітару і з романтичним виразом обличчя щось співав, мабуть, про кохання. Зараз ошелешено вирячився на Чета. Той показав, щоб полковник мовчав. Повалив офіцера, зв'язав, засунув кляп до рота. Потім забрав два парабелуми, німця прив'язав зі спини до себе. Вже йшов, коли побачив гітару. Повернувся, узяв її, покрутив у руках, бренькнув по струнах. Гітара йому сподобалася. Прихопив із собою, вийшов з хати і зіштовхнувся з двома солдатами, які прийшли змінювати караул і не розуміли, куди поділися їх товариші. Солдати дивилися на Чета, у якого за спиною був полковник, а в руках гітара. Руки їхні потягнулися до гвинтівок. Чет підкинув гітару вгору, вихопив парабелуми з-за поясу. Два постріли. Солдати впали, встигнувши лише схопитися за гвинтівки, а Чет же повернув пістолети за пояс і підхопив гітару, поки вона не впала. Побіг з трофеями до лісу. У німців почалася тривога. Солдати вибігали з хат, а Єрофеев

поливав їх з кулемета, прикриваючи Чета, поки той не забіг за дерева. Потім Андрій відступив сам.

– Кидай гітару! Кидай гітару! – кричав Єрофеев, коли бігли лісом. Але Чет його не слухав, міцно тримав музичний інструмент, хоча з ним і важко було бігти лісом, а гілки били по струнах, видаючи чудернацькі звуки. Позаду чутно було постріли і крики німців. – Нам ще фронт переходити! Кидай!

Уже вночі плазували полем, на одному краю якого стояли німці, а на другому – російська армія. Єрофеев тягнув на собі полковника, а Чет – гітару. Іноді полем починав бігати промінь прожектора. Тоді зупинялися, застигали, втискуючись у землю. Чекали, поки прожектор пройде, і повзли далі.

– Пане полковнику, завдання виконане! Дозвольте передати полоненого! – доповіли вже в штабі полковника Шемаханського.

– Ну орли! Змогли! Полковника! – Шемаханський аж підстрибував на місці, коли загледів Четів трофей. – А це що у тебе?

– Гітара.

– Де взяв?

– У німців. Сподобалася. Так грає красиво!

– От, Загорулько! За це я тебе і люблю! Що розумієш ти красу! Молодець! – Полковник підбіг до Чета і міцно його обійняв. – Георгія тобі не поверну, але від покарання звільняю.

– Радий старатися! – тупнув Чет. – Георгія я ще зароблю!

– Ось у цьому я не сумніваюся, – кивнув Шемаханський.

– І заробив же! – це Єрофеев уже в хаті розповідав про подвиги товариша комісару. Налив собі та Ліберману спирту з фляги. – Аж два Георгія заробив! Один за те, що ми великий наступ німців зупинили. Не просто наступ, а наступ трупів!

– Це як? – здивувався комісар.

– А так. Німці якось навчилися мертвих із землі піднімати і спрямовувати в останній бій. Там треба було спеціальним газом тіла обробляти, вони піднімалися та ішли в атаку.

– Андрію, більше не пий, досить! – строго сказав Ліберман.

– Борю, та я тобі правду кажу! На власні ж очі це бачив! І з нами ж тоді був Іван Карпович Підпригора.

– Це той сищик?

– Так, найкращий сищик імперії! – закивав радісно Єрофеев. – Хороший мужик!

– Імперіалістичний поплічник! Він же в охоранці київській служив!

– Ну, я теж в імператорській армії служив і царю присягав, але то ж коли було. А Іван Карпович...

– Та хай йому грець, тому сищику. То, кажеш, трупи оживляли? – перепитав комісар, і очі в нього загорілися.

– Так. Десятки тисяч звезли в одне місце з усього фронту, обробили газом і вони посунули вперед. Насправді ці мертві, їх Іван Карпович трупаками називав, то вони так собі солдати. Ходять неквапливо, стріляти прицільно не можуть, наказів не розуміють. Ідуть собі прямо, і все. Але коли їх багато, то не зупинити, бо ж кулі їх не беруть.

– Як не беруть?

– А так! Ти по них з кулемета січеш, а вони сунуть вперед. Кулі через тіло пролітають, і все. Хіба що кулями навпіл перерубаєш, тоді труп упаде. І багнетом його не зупиниш, бо не помічає він твій багнет! Ти його на багнет, а він далі на тебе лізе. Тільки якщо голову відтяти або ноги, так можна було зупинити цих негідників. І ніяк інакше! І нехай би один чи десять, а їх же тисячі, сотні тисяч. У них на дорозі полк був, так змели полк і не помітили! Але ми їх зупинили. Іван Карпович придумав як! Якби не ми, німці б Петроград тоді взяли!

– Ти, Андрію, цим дуже не хвалися. Бо ж чим раніше царська влада війну б програла, тим швидше б революція почалася. А ти, виходить, царя захищав! – докірливо сказав комісар.

– Та, Боря, я ж тоді не знав ані про революцію, ані про комунізм. Просто воював, думав, що за Вітчизну.

– Я розумію, – кивнув Ліберман. – А отой газ, яким німці мерців в атаку піднімали, його не залишилося?

– Ні, Іван Карпович все знищив. І газ, і вчених, які його розробляли, і обладнання все.

– Як знищив? – скривився Ліберман. – Для чого?

– Сказав, що диявольська вигадка і проти Бога злочин, бо мертвим спокій треба давати. Ну, щоб ніхто більше не скористався тим газом, він все і знищив. Його генерали ляляли, до тюрми обіцяли посадити, бо самі ж хотіли проти німців скористатися. Але Іван Карпович не злякався. Так нам і казав, що його лятимуть, але знищив, бо не можна людям деякі речі в руки давати. Слабка людина і на погане швидко. Так він казав.

– Дурень твій Іван Карпович. Справжній реакційний дурень! – строго сказав Ліберман. – Уявляєш, як би нам нині той газ у нагоді став? Та якщо б ми могли мертвих підняти і в наступ кинути, так одразу б всіх ворогів революції знищили!

– Недобре це якимось, мерців з могил піднімати, – засумнівався Єрофеев.

– Недобре справу революції не захистити. А все, що революції на користь, то добре і дозволено! Ми вже про це з тобою говорили, Андрію!

– Так, говорили, – кивнув комполку.

– А де тепер той Іван Карпович? Треба ним зайнятися.

– Як зайнятися? – здивувався Єрофеев.

– А так, що арештувати, допитати. Він – хитрий лис, може, таки залишив або зразок газу, або рецепт його виготовлення. Дам телеграму до Москви, нехай розшукують. – Ліберман зробив запис у нотатнику. – А ти продовжуй про Чета того.

– Та що продовжувати. Шибайголова він був страшний! Добре ми воювали, могли і до унтер-офіцера дослужитися, якби не поведінка Четова. Бо завжди встрявав він, куди не треба. Потім мене поранили, я під Петербургом лікувався. А там революція, два роки його не бачив.

– І як знову зустрілися? – спитав Ліберман.

– Та випадково. Я з позицій повертався, без охорони, а тут банда дезертирів наскочила. Вбили б гади! – Єрофеев аж головою закрутив.

Згадав, як мчав полем, а за ним летів десяток вершників. Єрофеев стріляв по них з револьвера, кількох збив, але набої закінчилися. Гнав далі, коли під ним убили коня. Комполку вчасно зістрибнув, покотився землею, підвівся, вихопив шаблю і чекав вершників, які стрімко наближалися. Здається, що йому вже було не врятуватися. І він сам це добре розумів, дратувався, що ось так задурно загине від рук якихось босяків, коли стільки ще треба зробити для перемоги революції! Сперсердя сік шаблею повітря. Загинути не боявся, але хотів загинути за революцію, а неабияк. Тьху! Прийняти смерть від якихось дезертирів, яким тільки і треба, що чоботи з трупа зняти!

– Нумо наближайтеся! Ось я! – кричав Єрофеев і різав шаблею повітря. Вершники стихли хід і брали його у кільце. Ні, не будуть вони з ним битися на шаблях, просто пристрелять з безпечної відстані, заберуть зброю, чоботи, перевірять кишені. Вони задоволено посміхалися, бачили, що нікуди він від них не дінеться. Зненацька пролунали постріли, такі влучні, що всі дезертири, один за одним, попадали з коней, наче перестиглі яблука на вітрі. Останній докотився по землі майже до ніг Єрофеева. Комполку здивовано озирнувся. Побачив на сусідньому горбочку вершника з гвинтівкою. Вершник з'їхав вниз.

– Привіт, Андрюхо! – сказав несподіваний рятувальник. Єрофеев придивився і впізнав Чета.

– Чете, ти! Друже, як ти тут опинився?

– Та повз проїздив. Бачу – вбивають. Придивився – тебе. Дай, думаю, втручуся, хороша ж людина!

– Братуха! – Єрофеев побіг до Чета, той зістрибнув з коня, обіймалися, цілувалися. – Ну ти вчасно! Думав, що все, гаплик мені! Спикся Андрюха Єрофеев! І ганебно ж як! Від якихось дезертирів загинути! А тут ти! Ну що, брате, ходімо разом революцію робити! – сказав Єрофеев і поплескав товариша по плечу.

– Куди? – здивувався Чет.

– Революцію! Воювати за всевітнє братство! Комунізм! – аж закричав Єрофеев. – Ходімо! Нам такі бійці ой як потрібні!

– Та ні, в мене хутір, – закрутив головою Чет.

– Який хутір, Чете? Звідки в тебе хутір? – здивувався комполку.

– Та так, пригріла жіночка одна.

– Тьху, жіночка! Тут такі справи робляться, а ти – жіночка! Тут світова революція! Ми історію робимо! Точніше, закінчуємо! Бо як установемо комунізм, то не буде більше історії, а тільки щастя! Суцільне, для всіх щастя! А ти – хутір, хутір! Поїхали зі мною! Революції такі бійці, як ти, конче потрібні! З такими бійцями ми хоч кого переможемо! І ти задніх не пасти-меш! Це раніше ти мужик був, ніхто! А тепер ти командиром можеш стати. Я он – комполку! І ти станеш! Бо ж боєць добрий, досвід маєш! – Єрофеев ще раз обійняв Чета. – Ходімо!

– Та ні.

– Як ні? Чете, ти ж наша людина! Сирота, з селян! Ти ж у перших лавах боротьби мусиш бути! За справедливість і всевітнє щастя робочих та селян воювати! Революція ж! Рівність, братерство! Дивовижна штука! Поїхали!

– Андрію, та мені і вдома добре. Не хочу.

– Ти, мабуть, не розумієш! Це ж комунізм! Це ж як рай, тільки для трудящих! Це ж для нас! Невже до раю не хочеш?

– Ні. Хіба мені до раю можна? – здивувався Чет. – Я людей вбивав.

– Так то у попівський рай не можна, якщо убивав! А в наш, в комуністичний рай, якщо ти воював за радянську владу, за перемогу революції, за молоду республіку, то навіть краще, що вбивав ворогів! Обов'язково в комуністичний рай потрапиш, де з хлібом сіллю зустрінатиме тебе сама Роза Люксембург, славетна революціонерка!

Поки Єрофеев агітував, Чет збирав у вбитих дезертирів гвинтівки і торби зі здобиччю. І коней збирав, в'язав у ряд. Єрофеев із сумом на нього подивився.

– Може, таки передумаєш, Чете? Правильна ж справа! Для людей! Для народу! Для тебе і для мене! Хіба можна осторонь бути, коли революція? Це ж раз у житті трапляється! Якщо пощастить! Ходімо з нами, Чете, ходімо!

– Ні. Бувай, Андрюхо. Радий був тебе побачити, але не моя справа оця революція.

Чет застрибнув на коня та поїхав геть.

– Так і не пішов до нас служити! Не зрозумів він революцію, не відчув, – зітхнув Єрофеев. – Хоча ж кому, як не йому, її відчувати! Сироті селянській! Може, правду кажуть, що то кров у нього панська, заважає революцію серцем відчутти.

– Ти ж кажеш, що селянин? – не зрозумів Ліберман.

– Ну воно як, його мати, з селянської родини, покриткою була. Тобто завагітніла без шлюбу. Як ото живіт виріс, її батьки з хати вигнали. Ледь не під тином народжувала, по чужих хатах жила, потім захворіла та померла. Дитину чужі люди підбрали, виростили. Але казали, що батько його – офіцер, дівчину спокусив, а потім покинув. То, може, ота кров панська і не дає Чету відчутти революцію? Хоча інший, навпаки, білих би не любив, бо через офіцера якогось його мати загинула! Мститися б мусив, а він на хуторі засів. Нецікаве йому ані майбутнє світле, ані всевітня справедливість!

– А як у полку опинився? – спитав Ліберман.

– Та як. Мобілізацію коли проводили, то всіх загібали, хто міг рушницю тримати. Ну і його. Я сам особисто поїхав, щоб він дурниць не наробив, – пояснив Єрофеев. Він добре пам'ятав, як все було.

Хату в полі оточили кілька десятків солдатів, які поховалися, хто за деревами, хто за сараєм, і чекали. Єрофеев підїхав до воріт, коня там залишив, зайшов у двір. З хати Чет вийшов, при зброї. Єрофееву соромно було в очі товаришу дивитися, але що комполку міг зробити, коли наказ про загальну мобілізацію?

– Привіт, Чете.

– Привіт, Андрію. Чи в гості приїхав? – спитав Чет і посміхнувся. – І не сам, дивлюся.

– Не в гості, Чете, у справах. Мобілізація в нас. Забираємо тебе до армії.

– Ох, Андрію, наслужився я в армії.

– То царська була армія, а це наша, робітничо-селянська, Червона. Зовсім інша справа.

– Справа інша, а забривають, як і раніше.

– Бо свідомість низька у селян. Для них же комунізм будують, а вони ото поховалися по хатах і знати нічого не хочуть. Доводиться силою заганяти.

– Мене теж силою будеш, Андрію?

– Всіх, Чете, всіх. Дивися, в тебе ж он жінка є, хутір. Або іди служити, або станеш ворогом революції, а з такими розмова коротка, – сказав Єрофеев.

– Лякаєш, чи що?

– Ні, не лякаю. Розповідаю, що відбувається. Солдати стоять за двором. Не підуть вони звідси доти, поки ти в армію не підеш. Або доти, поки не сплять тут все. Тобі обирати, – каже Єрофеев і дивиться кудись у бік.

Чет мовчить, для комполку те мовчання неприємне.

– Ти зрозумій, що просто нині момент такий. Революція у небезпеці, і нам тут не можна слабину давати. Маємо бути твердими та суворими. Поставити під штик усіх, хто гвинтівку втримати може. Щоб захищали революцію, яка заради трудящих, заради тебе і мене. Немає іншого шляху. Розумієш? – подивився Єрофеев на Чета. Той посміхнувся криво. Ще постояли деякий час.

– Ну добре, – сказав Чет. – Як треба, то послужу. Тільки прибори солдат і хутір не чіпай.

– Добре, Чете. Молодець, правильно вирішив, – Єрофеев наказав солдатам піти. Сам залишився чекати Чета. Того проводжала якась жіночка зі сльозами на очах.

– Так він у полку й опинився. Служив, але вперед не ліз, – продовжив Єрофеев. – Ото все на возі їздив. Коней він любив, знався на них, а в бій не ліз. Такий же боєць був, а то так, наче візник якийсь. Не впізнавав я його. А тут оце заради чергової панночки скурився! Тьху! Як таким дурнем можна бути?

– То ти її не знаєш, – сказав Ліберман і важко зітхнув.

Сам мав що згадати. Ще у дореволюційні часи прямував він якимось центральною вулицею одного волинського міста, куди прибув за завданням партійного керівництва. Був одягнений вбого, а тут назустріч компанія місцевої золотої молоді вискочила. Всі нарядні та модні. Серед них і Міра у супроводі кузена Мікі. Це компанія його товаришів, нащадків найкращих тутешніх родин. Всі сміються, жартують. Ішли до цукерні їсти тістечка та пити каву з лікером. Тут же з собору поруч виходив поліцмейстер міста, біля воріт його чекав екіпаж. Ліберман вийшов з натовпу і попрямував до поліцмейстера. Поспішав, розштовхував перехожих, наблизився, вихопив револьвер і двічі вистрелив. Поліцмейстер впав, зчинився галас. Ліберман швидко пішов геть. Зброю не ховав, то ніхто не насмілювався його зупинити. Зайшов за ріг, там з цукерні вже вискочила золота молодь, жадібна до видовищ. Міра теж. Ліберман швидко крокував і погордливо дивився на цих порожніх людей, що витрачають своє життя бозна на що замість того, щоб боротися за всевітнє щастя і комунізм. Помітив Міру. Вона посміхнулася йому і зробила знак очима, мовляв, позаду щось відбувається. Стріляти очима навчила її одна

подруга в Пітері, яка казала, що навіть з чоловіком у ліжку була. На ходу Ліберман озирнувся. Позаду нікого не було. Тим часом біленька Мірина парасолька, якої він не бачив, встряла йому між ногами. Він перечепився і з розгону гепнувся на землю. Револьвер випав з руки і поцокотів бруківкою. На Лібермана тут же кинулися, схопили, передали поліції, що якраз нагодилося.

– Вона небезпечніша за змію, – сказав Ліберман. У нього був ще один спогад. Зустрічав Міру вже у революційному Петрограді. Прийшов з групою чекістів для експропріації цінностей у одного банкіра. Коли піднімався сходами, то побачив якусь дівчину. Вона видалася знайомою.

– Стій! – кинувся до неї, вона дістала револьвер, натиснула на курок. Убила б, але осічка. Її схопили. Впізнав Міру. У саквояжі, який вона несла, виявили золото і прикраси. А банкіра знайшли сплячим. Щось підсипала йому до чарки. Тоді це видалося Ліберману смішним. – І як же дворянка стала злодійкою? – запитав він її на допиті. Міра мовчала, тільки посміхалася.

Що їй було розповідати про те, як вона, дивом діставшись до Петербурга, дізналася, що батька ще в перші дні революції вбили п'яні матроси, які сплутали його мундир землевпорядника з офіцерським? Чи що мати від цього збожеволіла і її швиденько відправили до божевільні, де вона вмерла за місяць, бо годувати хворих було майже нічим? З квартири їхньої спочатку все винесли сусіди, а потім у їхні дві кімнати в'їхали чужі люди, які почали ляяти Міру, коли вона прийшла. Вони пішла, безпорадно тинялася вулицями, поки випадково не надибалася подругу, яка навчила гарненьку дівчину ніколи не голодувати.

– А ти гарна, Міро, ти свіжа, як ранковий сніг, тобі платитимуть великі гроші!

Подруга познайомила із заможними людьми, що успішно ловили рибку в мутній воді заколоту. І закрутилося. Ось той банкір, він забув про все, коли вона прийшла, і не помітив її маневрів з чаркою та снадійним. Вона вийшла з квартири з хорошою здобиччю. Далі її чекав дипломатичний паспорт у шведському посольстві, консул якого був у неї закоханий. Потім пароплав і Європа, де б цінності з валізки не стали зайвими. Але на заваді стали ці чекісти. Звідки і взялися? Вона посміхнулася і закрутила головою. Вона була гарна, оті її світлі кучеріки, ніс трохи з горбинкою, тонка шия, гордий, спокійний погляд. Комісар відчував, що здивився, що втратив голову, що хоче її. У нього були жінки. Останнім часом, коли він почав працювати в ЧК, то особливо багато. Та хіба можна було порівняти тих корів, які цілували йому чоботи, благаючи про порятунок своїх контрреволюційних родичів, з цією лялею! Він би назвав її принцесою, але це було б неправильно з класової точки зору. Геть принцес, геть королев! Він зробить з неї свою служницю, покірну та чуттеву!

Він би схибив, неодмінно схибив, якби не побачив книгу Володимира Ілліча Леніна «Матеріалізм та емпіріокритицизм». І це врятувало його. Комісар був над глибокою прірвою, але могутній твір ватажка революції утримав його. Ліберман вчасно схаменувся. Згадав, що він – солдат революції, то не міг дозволити тваринним інстинктам перемогти відданість ідеалам. Він мусив покласти всі свої почуття та бажання на вівтар революції. Всі його дії мусили бути присвячені одному – перемозі революції. І про це він не мусив забувати і на мить. Ця красуня була ворогом, небезпечною контрреволюціонеркою. Колись вона ледь не вбила його, бо після замаху на поліцмейстера Лібермана ледь не повісили. Тепер вона знову хоче знищити його. Така природа ворогів революції. Але він буде сильнішим. Він не піддасться їй чарам. Ця жінка – ворог, то не повинна жити. Підхопився, відсахнувся від Міри, як від отруйної змії, вибіг з кабінету, щоб не бачити її очей. Згадав про Одиссея, який наказав прив'язати себе до щогли, щоб убезпечитися від співу сирен. Він убезпечиться ще надійніше. Наказав розстріляти її, як ворога революції. Вона чула наказ і сприйняла його напрочуд спокійно. Не кинулася на коліна, не почала кричати та просити про порятунок. Нічого, наче це не її збиралися розстрілювати. Тільки посміхалася.

– Ти не боїшся смерті? – навіщось спитав Ліберман у коридорі.

Вона засміялася.

– Комісарє, я вже мертва. Мене вбивали не раз. Спочатку, коли дезертири увірвалися в будинок мого дядька, вбили його, всю його родину, узялися за мене. Потім, коли мене схопили солдати по дорозі до Петербурга. Після того я вже нічого не боюся.

Міра згадала, як лежала під деревом. Її руки були прив'язані до стовбура. Одежа зірвана. Час від часу до неї підходили по одному п'яні солдати і злягалися з нею. Вона була непритомна, когось це задовольняло. Кого – ні, той опритомнював її ляпасами. Тоді вона починала смикати руки, зв'язані мотузкою.

– Ну відкрий очі, відкрий! – П'яний дезертир у соболіній шубі нахилився над нею. – Відкрий очі, відкрий, хочу їх бачити! – Плескав її по щоках. Міра опритомніла. Солдат заліз на неї, спустив штани, почав рухатися. Шуба накривала їх обох. Солдат крєктав від задоволення. Міра смикала руки. Смיקала, смикала і смикала. Нарешті мотузка впала. Руки вільні. Міра не поспішала, лівою рукою ковзала під шубою. Знайшла ремінь з кобурою. Дезертир охав усе гучніше. Потім почав сіпатися, наче його судомило. І тут пролунав постріл. У голову. Дезертир завалився на Міру. Вона ледь зіштовхнула його з себе, підвелася. Ноги не тримали її, вся тремтіла. Намагалася іти, хапалася за гілки і стовбури дерев, щоб утриматися на ногах. З кожним кроком ступала все впевненіше. І наближалася до великого багаття, навколо якого сиділа п'яна солдатня. Потім постріли і крики. Чоловічі.

– Я вже нічого не боюся, – Ліберман відчуває у погляді Міри стільки ненависті, що більше не вагається.

– Розстріляти! Негайно!

Її вивели, посадили в машину, в якій було троє озброєних чекістів, надійних людей, відданих революції. Мусили вивезти за місто, на полігон, де виконувалися вироки. Але машина не доїхала до полігону. Зранку машину знайшли на околиці міста. Машину і тіла двох чекістів. Третій зник разом з Мірою. Його знайшли згодом. Закрутила йому голову, примусила стріляти в товаришів, використала, а потім вбила.

– І цього твого Чета вона вб'є. Бо вона не жінка, вона – гадюка! – Ліберман аж кулаком по столу вдарив.

– Та ну! Баба і є баба, – гмукнув Єрофєєв і взявся за флягу зі спиртом.

– Досить, – зупинив його Ліберман. – Завтра рано виступати. Ми повинні їх випередити.

– Та нікуди не дінуться. Хоча Чет ще той хитрун, – визнав Єрофєєв і зітхнув, дивлячись на флягу зі спиртом. Випив би ще. Бо війна важка справа. І коли лягати спати тверезим, то нізачо не заснеш. Бо все якась маячня ввижатиметься. Кров, тельбухи, трупи. А як спиртику випити, то воно легше спиться. Набагато. Поки комісар укладався, комполку ще зробив потайки кілька ковтків, запив водою і тоді вже пішов спати.

Розділ 3

Зустріч із Вовчою дивізією

Чет та Міра переночували у копиці соломи, а ледь почало світати, сіли на коней і рушили. Зараз їхали верхи ліською дорогою. Прислухалися. Навколо все було тихо. Дивилися і на сліди, добре помітні на піску.

– Хтось їхав перед нами. Вчора, мабуть, – сказала Міра.

Чет кивнув, потім подивився на неї. Відвернувся, кусав губи. Гостро схотів почути її голос.

– То кажеш, золото?

– І золото і діаманти. Багато, – кивнула Міра. Вона обірвала поділ сукні, щоб зручно було сидіти верхи. Хоч і без сідла, а трималася на коні так, наче все життя верхи їздила.

– Де багато золота, там багато і бажаючих.

– Ну, кількість бажаючих завжди можна зменшити. – Міра засміялася і поплескала долонею по гвинтівці вістового, яка була в неї за плечима.

Їхали далі. Тиша, тіні від дерев. Коні вгрузали копитами у торішне листя, яке вкривало лісну дорогу товстим шаром. Зненацька пролунали постріли. Чет гепнувся на землю, Міра теж. Лежали у неприродних позах, наче мертві. Хвилина тиші, потім з кущів вибігли якісь озброєні дядьки у строкатому одязі, але всі у шапках з вовчими хвостами. Поспішали до тіл, перегукувалися між собою, що, нарешті, узяли хоч якусь здобич. Два коні, зброя, а ще, може, і по кишнях щось є.

– Чорт! Старці! Навіть сидел немає! – забідкався один з нападників.

– Та хоч щось! – примирливо сказав інший.

Вони вже звикли, що в цих багато разів обідраних краях годі й сподіватися на багату здобич. Наближалися до Чета та Міри, зброю опустили. Коли постріли. Чет стріляв одразу з двох рук, Міра з одної, але лупила гвинтівкою прямо в лоб. Нападники попадали, не встигнувши зробити жодного пострілу.

Тиша. Чет вичекав з хвилину, роздивлявся, чи немає когось у кущах, потім підхопився і побіг, пригинаючись до землі, готовий стріляти при першій нагоді. Ось він вже був біля нападників. Всі мертві. Підійшла тихо, наче кішка, і Міра. Торкнулася ногою вовчого хвоста на шапці одного з загиблих.

– Вовча дивізія.

– Ти їх знаєш? – спитав Чет.

– Було діло, – вона посміхнулася.

Кілька місяців тому Міра їхала у потязі, повному біженців з півночі, що тікали від кривавого бунту на начебто спокійний південь. Міра сиділа біля вікна і відверто нудилася у компанії корнета Соловейчика, невисокого, худорлявого, гарячкуватого хлопця, який намагався виглядати дорослим та мужнім. Корнет, чомусь одягнений у парадний мундир, сидів павичем, час від часу торкався кобури з револьвером, який надавав йому впевненості. Навпроти сидів худий і голомозий чоловік у пенсне. Корнет вже деякий час з ним сперечався. Мірі було нудно, то вона роздивлялася пейзажі за вікном. То ліси були, тепер ось поля.

– Голодранці не можуть перемогти! Такого ще не бувало! Хоч у Давньому Римі, хоч у нас при Пугачові! – майже кричав Соловейчик і гунав кулаком по столу, щоб приховати тремтіння свого голосу.

– Але ж от у Франції голодранці у свій час перемогли! – єхидно зауважив дядько в пенсне.

Соловейчик подумав: «Бридкий тиловий шур», – і подивився зневажливо, хоча і сам не багато порошу понюхав.

– Так то ж Франція! Господи, та вони жаб їдять! У них що завгодно може трапитися! А ми – руські люди! – Соловейчик знову гепнув кулаком, сильно гепнув і ледь не засичав, бо забився.

– Корнете, ви на дві чверті поляк, а ще на чверть німець, якщо я не помиляюся! – в'їдливо нагадав співрозмовник, який добре знав батьків Соловейчика, дрібних поміщиків з-під Ревеля.

– Кров не важлива! Важливий дух! – закричав Соловейчик, якому за ту німецьку чверть крові довелося багато вислухати ще у кадетському училищі, під час Першої світової війни, коли німці стали головними ворогами. Далі довелося слухати від бойових товаришів на фронті, де він пробув усього місяць, не встигнувши взяти участь в жодному бою, бо захворів на грип і був відправлений у тил. Сподівався, що тепер надолужить своє у священній війні з червоними бунтівниками. – По духу я – руська людина! На відміну від деяких, які мовби й руські, а поведуться гірше за жидів!

Соловейчик натякав, що його співрозмовник їхав не до армії вступати добровольцем, щоб боротися з комуністичною заразою, захищати Русь від жидо-комунацької сволоти, а тікав до Константинополя. Не хотів проливати кров за царя і Вітчизну, точніше, тільки за Вітчизну, бо цар сам відмовився від трону, завдавши болючого удару всім монархістам. Хоча деякі вважали, що государя-імператора під загрозою смерті примусили зректися престолу.

– Я... – почав було з образливою посмішкою чоловік, але продовжити не зміг, бо в голову йому потрапила куля. Кров і шматочки черепа розлетілися по всьому купе. А ще друзки розбитого скла. Ще постріли, у вагонах зчинився крик. Корнет ошелешено дивився на все це і затремтів. Вбитий завалився на стіл, Соловейчик заверещав, наче перелякана баба. Міра скрикнула.

– Корнете, поведіться, як офіцер! – тихо сказала вона й обережно визирнула з вікна.

Соловейчик замовк, з неприхованим жахом дивлячись на вбитого співрозмовника, який завалився на стіл і світив діркою у потилиці. Потяг тим часом їхав далі, весь у пострілах та криках. Ось хтось заверещав: «Вовчики! Вовчики!» Корнет, коли почув це, то почав скиглити:

– Господи! Ми пропали! Вовча дивізія! Ми пропали! За що, Господи, за що?

Соловейчик підхопився, намагався кудись бігти. Але в коридорі вагона була така метушня, що не проштовхатися, і корнет повернувся з побілілим обличчям. З його скривлених жаб губ падала слина.

– Міро! Ми пропали! Вони – звірі! Вони будуть нас катувати! Це – Вовча дивізія! Нас чекає страшна смерть! – шепотів він, блідий та в сльозах.

Міра знову подивилася у вікно.

– Можливо, – сказала спокійно.

– Міро, я не хочу потрапити до них у полон! Краще застрелитися! – закричав корнет.

– Сядьте, – наказала Міра. Тихенько, але так, що корнет сів і почав дивитися на неї з надією, наче розгублена дитина на дорослого. – І сидіть тихо.

Вона говорила зосереджено, бо вивчала ситуацію за вікном. Потяг все ще мчав, а з двох боків за ним летіла орда вершників з вовчими хвостами на шапках. Вони стріляли по вагонах і поступово наближалися. З потяга по нападниках ніхто не стріляв. У ешелоні їхали одні лише біженці, охорони не було. Хіба що кілька офіцерів, які зараз похапцем зривали форму і викидали її у вікна, а самі вбиралися в цивільне. Бо ж відомо, що Вовча дивізія була особливо жорстока до офіцерів та комісарів. Таке з ними робили, що страшно навіть говорити про це. Корнет чув ті розмови, і перелякано дивився, як вершники стрімко наближалися до вагонів.

– Вони близько! Вони зараз захоплять потяг!

– Корнете, не висовуйтеся! – наказала Міра. Нові постріли й осколки скла, які подряпали обличчя Соловейчика, підтвердили її правоту.

Корнет далі тремтів, утирав неслухняними руками кров з обличчя.

– Що робити, Міро, що робити? Ми пропали! – перелякано шепотів він.

– Сидіть тихо! – спокійно сказала дівчина.

– Але вони вб'ють нас! Страшно вб'ють! Вони катують офіцерів, а жінок гвалтують! Вони нелюди! Треба щось робити!

– Єдине, що ви можете зараз зробити, це помовчати, – несподівано зло відповіла Міра, якій набрид вже корнетів плач.

Бандити між тим наздогнали потяг. Першим мчав на здоровезному коні по пояс голий велетень, що тримав у руках обушок, та не простий, а відразу з трьома шипастими гирями. Гилив тим обушком вікна вагонів. У розбиті вікна прямо з коней стрибали бандити. І відразу починали грабувати та вбивати. Постріли, зойки, крики.

– Міро, не можна так сидіти! Міро! – закричав корнет. У цей час потяг почав різко гальмувати, бо «вовчики» захопили паровоз. Корнет не втримався на ногах і впав, при цьому вдавився головою об полицю і знепритомнів.

– О, так краще, – сказала Міра, яка нахилилася і забрала у корнета револьвер з кобури. Сіла і спокійно дивилася у вікно. Потяг вже зупинився, уздовж нього носилися верхи бандити. У деяких з них були набиті тюки зі здобиччю. У кількох і жінки, перекинуті через сідла. Крики і постріли грабіжників наближалися. Міра на них не зважала. Чекала. Ось і в її вагон увірвалися бандити. Кидалися в купе, хапали, що могли. Один з «вовчиків» зазирнув до Міри.

– Віддавай гроші і прикраси! Нумо!

– У валізі, – кивнула Міра на велику валізу загиблого сусіда, яку виштовхала у прохід.

Бандит спробував відчинити валізу, та виявилось, що вона зачинена на замок. «Вовчик» не здивувався, вистрелив і таки відчинив валізу, почав копирсатися у речах. Знайшов мішечок з дорогоцінностями. Сховав собі за пазуху. Задоволено зареготав. Потім подивився на Міру.

– Нумо йди сюди!

– Впевнений, що хочеш цього? – спитала вона спокійно. Бандит здивовано вирячився на неї, бо звук до переляку і покори, а не питань з боку жінок, яких грабував.

– Що? – трохи ошелешено перепитав він.

– Питаю, чи ти дійсно хочеш, щоб я пішла до тебе, – Міра посміхнулася, чим роздратувала бандита, який звук, що лише він сміється, а інші в його присутності тільки плачуть і тремтять.

– Сюди, я сказав! Ти що, не зрозуміла, суко! – Він кинувся до Міри з кулаками, щоб провчити цю зарозумілу сучку, щоб показати, хто тут мав запитувати і сміятися. Він вже, мабуть, наміряв, як буде гвалтувати її, коли пролунав постріл. І бандит завалився на підлогу з діркою посеред лоба.

Не те щоб постріл пролунав, як грім серед ясного неба, але здивування в інших бандитів таки викликав.

– Що там? – спитали товариші вбитого, зайняті в інших купе, але відповіді їм було вже нікому.

Міра обережно визирнула в прохід. Попрямувала до виходу з вагона, коли дорогу їй перепинив бандит, що тягнув кілька валіз водночас. Він випхався з купе і здивовано вирячився на Міру.

– Ти хто така? Нумо йди сюди, сучко! – бандит хтиво посміхнувся, бо помітив, яка Міра гарна. Потім помітив револьвер у руці Міри. І плями крові на її сукні. – Якого біса?

Смикнувся, але йому було нічим вихопити з-за паска револьвер, бо обидві руки були зайняті награвованим. Навіть не встиг здогадатися поставити валізи і полізти за зброєю, оскільки пролунав постріл. Бандит почав падати, як і перший, з акуратною діркою у центрі лоба. Наче ото в індусів, фотографії яких можна було побачити у журналі «Навколо світу».

Міра переступила через труп, коли в прохід вибігло одразу кілька бандитів, здивовані черговим пострілом і мовчанням товаришів. Знову постріли. І знов акуратні дірочки у лобі в зарізяк, кожен з яких лише встиг здивуватися тому, від чийх рук приймав смерть. Міра вбила

всіх «вовчиків», потім повернулася до першого. Схилилася над ним, полізла за пазуху, забрала у нього мішечок, який він знайшов у валізі. Перевірила й інших вбитих бандитів. Забирала лише червінці й дорогоцінності. Потім повернулася до свого купе і поплескала по щоках Соловейчика.

– Корнете, нам вже час.

Він відкрив очі, здивовано подивився на Міру з револьверами, які вона забрала у бандитів.

– Що трапилося?

– Нічого. Якщо не хочете тут залишитися, то ходімо.

– Куди?

– Подалі звідси.

Корнет підвівся, вийшов у прохід, побачив там трупи й ошелешено закрутив головою.

– Х-х-хто це їх? – спитав хрипко.

– Доля, – тихо відповіла Міра.

Корнет помітив добрячу калюжу крові біля одного з убитих. Соловейчику стало зле, він ледь не втратив свідомість.

– Корнете, тримайтеся! – наказала йому Міра. Переступала через трупи, наче через дерев'яні колоди, тягнула Соловейчика до виходу з вагона. Пасажири перелякано на них дивилися і мовчали. У деяких на обличчі були синці, на підлозі конав чоловік з розпанаханим черевом. «Вовчики» не знали хороших манер, звикли легко вбивати, якщо хтось пручався, або й просто так убивати.

Корнет визирнув з дверей вагона і побачив, що уздовж потяга носилися бандити, вже обкладені мішками зі здобиччю.

– Там «вовчики»! – прошепотів він Мірі на вухо.

– Та ви що! – наче здивувалася вона. – Добре, що попередили, тепер знатиму. – Міра посміхнулася, а до вагона заскочив ще один бандит.

– Сучко! – тільки і встиг сказати він, бо миттєво гепнувся на підлогу вже зі звичною діркою у лобі.

– Вони нас уб'ють! – перелякано зашепотів Соловейчик, вирячившись на труп.

– Можливо. Роздягайтеся, – спокійно наказала Міра. Корнет ошелешено подивився на неї.

– Що?

– Роздягайтеся!

– Вибачте, я не буду, я... вмерти, як офіцер, як дворянин, не зганьбити... – почав було булькотіти Соловейчик, який притиснувся спиною до стінки і стояв до Міри боком.

Міра вистрелила і збила ремінну бляху на штанах корнета. Ті почали падати. Соловейчик намагався притримати їх, але Міра притиснула його ліктем до стінки.

– Роздягайтеся. І швидко, – сказала вона тихо, але так впевнено, що корнет почав таки роздягатися. А Міра роздягла щойно вбитого бандита. Кинула Соловейчику, який вже стояв в одній білизні, бандитські лахи.

– Тепер одягайтеся.

– Навіщо? – спитав корнет, але обпікся поглядом Міри і почав кивати головою і поспіхом натягувати одяг убитого «вовчика». Міра обережно визирнула з вагона. Побачила, що уздовж потяга їхав вершник. Молодий хлопець зі скривавленою шаблею. Так сп'янів від крові, що навіть не грабував, а їхав уздовж ешелону та волав. Міра визирнула і махнула йому рукою. Хлопець помітив її, поставив коня дибки, зупинився біля дверей вагона. Міра підморгнула, провела язиком по губах. Поманила пальчиком, щоб «вовчик» ішов до неї. Хлопець не вагався, стрибнув у вагон прямо з коня.

– Яка краля! – він поспішав до Міри, шаблю кинув, розстебнув на ходу штани. Постріл. Куля продірявила лоб. Бандит упав. У тамбур перелякано визирнув Соловейчик, який почувся дуже ніяково у бандитському одязі.

– Корнете, сідайте на коня, – наказала Міра. – Я кинусь через сідло. Їдьте від потяга наче зі здобиччю. Зрозуміли?

Корнет перелякано кивнув, але видно, що від шоку мало що розумів.

– На коня, – повторила Міра. – Потім їдеш від потяга. Не поспішаєш, наче зі здобиччю. Вперед!

Міра дала корнету ляпаса, щоб хоч трохи отямився. Соловейчик боязко визирнув з вагона і тут же сховався.

– Там «вовчики»!

– На коня або пристрелю, – сказала Міра і наставила на корнета револьвер.

– Що?

– Швидко! – виштовхнула його з вагона. Корнет вивалився, впав на землю, підхопився. На нього ніхто не звертав уваги, навколо була метушня, бандити поспішали, бо скоро міг прийти панцерний потяг. Соловейчик схопив коня за вуздечку, всівся у сідлі, перелякано озирнувся, підїхав до дверей вагона, звідки вистрибнула Міра і лягла поперек сідла.

– Поїхали, чого стоїш! – зашипіла корнету. Той нагнав коня і поїхав геть від потяга.

Кілька бандитів тільки тоді звернули увагу на корнета, коли він був уже на відстані півсотні метрів.

– Стій! Ти куди? Хто це? Стій!

Соловейчик пришпорив коня. Бандити кинулися навздогін. Потроху наближались. Корнет щосили гнав коня, але йому з двома людьми було важко.

– Міро, бандити наближаються! – перелякано зашепотів Соловейчик, в якого похолола спина, наче вкрившись льодом.

– Я бачу, – Міра вже вихопила револьвер і прицілилася. Далі постріли. Бандити почали гепатися з коней. Один за одним, з однаковими, наче фабричними, дірками у лобі. Двоє «вовчиків» зупинилися, розвернули коней і нагнали їх геть від утікачів.

Біля потяга награбоване майно вже вантажили на вози. За всім цим спостерігав отаман Куделін, Батько «вовчиків». У нього на шапці була ціла вовча голова з оциреною пащею.

– Швидше! – гримів він, і бандити, які вже і так упріли, поспішали ще більше.

– Пане отамане, пане отамане! – це прискакали ті двоє з переслідувачів, що встигли втекти. Галасували тепер, наче божевільні.

– Що таке? – невдоволено спитав Куделін, якого турбувала здобич, а не якісь дурниці.

– Втекли! – хором доповіли бандити.

– Хто?

– Чоловік і баба! Поклали всіх! Баба поклала! – тараторили «вовчики».

– Що?

– Скажена баба! Поперек сідла висіла і всіх поклала з револьвера! – Бандити перелякано вклонилися і кивали головами. – Прямо у лоб цілила! Скажена сука!

– Що? – вибухнув отаман Куделін. – Моїх вовків поклала якась задрипана лисиця!

– З двох рук! Зі ста кроків лупила! – виправдовувалися бандити, аж руками розводили, мовляв, нічого не могли вдіяти.

Постріл. Один із бандитів упав.

– Такі дурні, яких може покласти баба, не потрібні у моїй дивізії, – гримнув отаман. – Але тебе я залишу, – звернувся до другого бандита, який тремтів ні живий ні мертвий. – Щоб ти впізнав ту сучку, коли я її спіймаю! І тоді вона за все відповідь! – закричав отаман Куделін. – Все, їдемо! – Він махнув рукою геть від залізниці. І вмить вози почали їхати від пограбованого

потяга, останні бандити вискакували з вагонів, стрибали на коней, і за кілька хвилин банда вже зникла в степах.

– А ти з ними стикався? – спитала Чета Міра, у якої зустріч з «вовчиками» промайнула перед очима.

– Та було раз, – кивнув він.

Ще навесні на хутір до Чета приїхала ціла делегація. Поважні дядьки з сусіднього села Синівки. Стояли півколом біля дверей хати, чекали, поки Чет одягнеться. Бо ж без штанів до таких людей не вийдеш. Ось і Чет здивовано роздивлявся делегацію, яка йому ледь не вклонялася. А це ж не абихто був, а власники землі та крупорушок, млинів та олійниць, які взяли нині владу в Синівці і міцно її тримали. Ось ці люди прийшли до нього, вклонилися і заглядали в очі.

– Вовча дивізія іде, – сказав один із гостей. Чет кивнув, що знає. Вже полагодив віз, щоб забрати своїх і тікати у ліс, там пересидіти кляту дивізію. – Нам відбитися треба. Стріляємо ми добре, рубаємося теж, але нам отаман потрібен, щоб очолити. Щоб битися з Вовчою дивізією – отаман потрібен, бо інакше передушать нас, наче курчат. То тебе просимо.

– Та який з мене отаман? – здивувався Чет. – Я – солдат.

– Заплатимо добре. Скільки скажеш. Ти знаєш, Синівка – село багате, – вів своє один із дядьків.

– Та наївся я вже війни, мені і на хуторі непогано.

– Коли прийде сюди Вовча дивізія, то погано буде, що на хуторі, що в селі, будь-де. Допоможи нам. А ми відплатимо.

– У них гармати, – знизав плечима Чет.

– А нам відступати нікуди, – відповіли синівські мужики. Чет замислився, вони дивилися на нього.

– А порох у вас є? – спитав Чет.

– Пороху достатньо. І вибухівка є. Гармат тільки немає.

– Добре, щось вигадасмо, – кивнув Чет. Селяни почали дякувати йому, ледь руки не цілували. Чету від того стало ніяково.

За кілька днів Вовча дивізія вже сунула на Синівку, яка оширилася барикадами на тинах крайніх хат та стволами гвинтівок. Кіннота «вовчиків» швидко оточила село, піхота зайняла позиції. Отаман Куделін послав десяток бійців запропонувати селянам здатися.

– Скажіть тим селянкам, щоб здавалися мені на милість. А як ні, то змішаю їх з лайном! Снарядів вистачить! – закричав отаман і вказав на пагорб поруч, де його люди встановлювали гармати. З пагорбу село було як на долоні, кращого місця не знайти, щоб по ньому бити.

Бійці наблизилися, крикнули вимоги отамана селянам. Ті попросили часу подумати. «Вовчики» відповіли, що батько Куделін чекати не любить, то або зараз здаватися, або невдовзі гинути. «Вовчики» ставили коней дибки і реготали, бо ж чули, яке Синівка багате село. Не всяке місто такі статки має. Відчували здобич, яка п'янила не гірше за горілку.

Раптом пролунав страшенний вибух. Такої сили, що аж земля затремтіла під ногами. Всі побачили, як над пагорбом, на якому тільки-но стояла артилерія Вовчої дивізії, тепер піднімався стовп диму та пилу. Селяни дали залп і перестріляли всіх парламентарів Дикої дивізії, окрім одного.

– Біжи і скажи своєму смердючому отаманові, що хай він тепер свої гармати у дупу собі засуне! А Синівки йому не бачити! – наказали селяни.

Переляканий «вовчик» побіг геть, а отаман Куделін аж завив від люті, бо ж без гармат хіба візьмеш цю Синівку! Два дні Вовча дивізія потикалася на штурм, палила навколишні хутори, в яких майже не було здобичі, бо ж всі втекли до Синівки, а потім відступила. Вдячні селяни вклонилися Четові до землі, дякували, питали, якої нагороди він хоче.

– Спокою хочу. Щоб не чіпали мене більше, – сказав Чет. Повернувся на хутір, вірніше, на згарище, де синівці вже будували йому нове обійстя. Більше і краще, аніж було.

– Хотів спокою, та де тут спокій? – сказав Чет Мірі.

– На тому світі тільки спокійно. А може, і там люди калатаються, – гірко всміхнулася вона.

– Та ні, хоч там мусить спокій бути.

Розділ 4

Незвичайний полон

Чет та Міра все їхали лісом. Коли він трохи розступився, попереду вони побачили невеличкий хутір. Хата, кілька сараїв і будівля, схожа на придорожній шинок. Трохи городу, який щільною стіною оточував ліс. Чет поклав руки на зброю, бо всякого можна було чекати у цій глушині. Дивно, що у лісі зберігся хутір. Не спалили його досі і не пограбували, хоча часи тепер такі, що охочих чуже узяти багато. Он до Чета на хутір приходили тричі.

Він кохався з жінкою, що дала йому притулок на хуторі. Все було у самому розпалі, жінка стогнала й обіймала його сильні плечі, щось палко шепотіла йому. Коли Чет різко підвівся, голий та м'язистий.

– Що таке? – спитала схвильована жінка. Чет показав, щоб мовчала. Швиденько стрибнув у штани, поліз на горище, вистромив голову з даху, де у соломі був зроблений отвір. Почув шепіт у дворі. Кілька чоловіків сперечалися про те, чи брати тільки коней з сараю та теличку, чи лізти до хати, може, там ще щось цікаве. Вирішили таки лізти. Постукали у двері. Чет вже сплигнув з даху, обійшов двір, придивився, чи навколо нікого немає. Наче немає. Чет заліз у сарай і подивився з темряви у спину гостей. Їх було семеро. Нахабні та нетверезі, вони пограбували вже не один хутір.

– Хто там? – перелякано спитала жінка.

– Підкажіть дорогу! – сказав тонким голосом наймолодший з грабіжників, ще підліток. – Я до мами йду, заблукав! Вовки тут! – тиснув він на жалість, бо ж почув жіночий голос. Чет вже навів кулемет, англійський «льюїс», який вирив із сіна. Виставив його з віконця сараю і почав стріляти. Звалив усіх сімох. Опісля вийшов, добив поранених з револьвера. Потім постукав у двері. Товсті, дубові, такі і з кулемету не проб'єш. Він сам їх поставив, щоб у хату не просто було зайти. За дверима тремтіла жінка. Поруч плакав її син, що прокинувся від пострілів.

– Все добре, не бійся, – заспокоїв їх Чет. Вранці повантажив трупи на віз і доправив їх до лісу, де зарив.

Потім на хутір прийшли денікінці. Роз'їзд козаків на чолі з офіцером, високим, білявим поручиком Синициним, з нервовим обличчям і тонкими вусиками. З ними був і пан Беккер, місцевий землевласник, який спершу втік від революції, а тепер ось повернувся і почав збирати пограбоване селянами майно свого маєтку. Цей Беккер нишпорив хатою. Знайшов килим, шафу і кілька книжок з картинками, які належали йому, а потім були вкрадені. Не Четом, ці речі йому подарували вдячні мешканці Синівки.

– То грабував маєток? – спитав офіцер у Чета і здивовано роздивлявся цього селяка, який мав напрочуд гарну статуру, наче не гречкосій якийсь, а біла кістка. – Ну що ж, відлупцюємо тебе у виховних цілях. Щоб знав, що не треба чуже брати. Знімай штани, Ванько.

Чет важко подивився на офіцера.

– Не Ванька я, – сказав тихо.

– Та мені плювати, хто ти є. Крав, то відповідай.

У дворі заплакали жінка з дитиною. Чет скривився. Якби не вони, він би так не дався. А то зняв штани і йому всипали спеціально заготовленими різками.

– Дивися, холопе, наступного разу розстріляємо! – сказав після езекуції поручик і вони поїхали. Попереду козаки, а за ними Беккер на четівському возі зі своїм майном. Чет трохи почекав, потім дістав з хованки зброю і засідлав коня. Жінка намагалася зупинити. Любила Чета і боялася, що вб'ють його. Але він прибрав її руки і помчав лісом, лише одному йому відомими стежками навпростець. Сидіти не міг, то вимушений був скакати стоячи. Наздогнав козаків вже майже на виїзді з лісу. Поручнику Синицину пощастило, що терміново викликали

до штабу і він поїхав до появи Чета, який перестріляв козаків і Беккера. Неквапливо зібрав зброю, коней, зняв чоботи, понишпорив у кишенях, забравши портсигар поміщика і його ж бінокль. Повантажив зібране на віз і з тим повернувся.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.